

Eating or Taking Medications on Fast Days

By: Rabbi Dr. Daniel Roth¹ and Rabbi Yisroel Pinchos Bodner²

Section A: Fast Days *Midirabonon*

1. Persons Exempt from Fasting
 - a. *Ill, Weak*
 - b. *Healthy Pregnant Women*
 - c. *High-Risk Pregnancy*
 - d. *Pregnant Women experiencing Symptoms*
 - e. *Pregnant Women with Premature Contractions*
 - f. *After Childbirth*
 - g. *Nursing*
2. Ta'anis Esther

Section B: Taking Medication on a Fast Day (Except Yom Kippur)

1. Bitter Tasting Pills
2. Pleasant Tasting Pills
3. Cannot Swallow Pill without Water
4. Suppository, Patch

Section C: Yom Kippur

1. Persons Exempt from Fasting on Yom Kippur
 - a. *Seriously Weak or Ill*
 - b. *Pregnant*
 - c. *Childbirth*
 - d. *Miscarriage*
 - e. *Nursing*
 - f. *Fainting*

¹ Rabbi Dr. Daniel Roth is a retinal specialist and vitreoretinal surgeon and a musmach of Rabbi Pinchas Hirschprung, ZT"l. He completed his ophthalmology residency at the Bascom Palmer Eye Institute and pursued fellowship training in vitreoretinal disease and surgery at the Cleveland Clinic. He currently serves as a Clinical Professor in Ophthalmology at the UMDNJ/ Rutgers Robert Wood Johnson Medical School and is a senior lecturer at the Torah Links Yeshiva.

² Rabbi Yisroel Pinchos Bodner is leading Orthodox rabbi, author, and lecturer known for his many practical works on Jewish law. His seforim have received approbations from leading halachic authorities, including Rabbi Moshe Feinstein, Rabbi Shlomo Zalman Auerbach, and Rabbi Chaim Pinchas Scheinberg.

g. Kidney Stones

h. Diabetes

2. Instructions for Eating or Drinking “*Shiurim*”

Section D: Taking Medication on Yom Kippur

1. Swallowing Bitter Pill on Yom Kippur
2. Swallowing Bitter Pill with some Water on Yom Kippur
3. Inserting Suppository or Applying Patch on Yom Kippur

Introduction³

Regarding eating or taking medication on a fast days, we do not address persons who require food, drink, or medication for life-threatening illnesses, as it is well known that anyone who has a life-threatening illness, or an illness which can possibly result in a fatality, is exempt from all prohibitions,⁴ even Yom Kippur prohibitions.⁵

Rather, we discuss the permissibility of eating or at least taking medication for persons who are ill, or pregnant, or nursing, or suffering from an ailment such as a headache or cold symptoms or are experiencing weakness as a result of the fast.

In Section A we discuss who may be exempt from fasting on the four fast days instituted by *Chazal* (Tisha B’Av, 17th of Tammuz, Tzom Gedalia, and the 10th of Teves) and Taanis Esther. For example, on Tisha B’Av are nursing mothers exempt from fasting if their infant can also accept formula?

In Section B we deal with persons who are *not* exempt from fasting, but who are nevertheless permitted to take medication on a fast day (except Yom Kippur). For example, is a person suffering from a mild headache permitted to swallow two Tylenol tablets with a small amount of water?

In Section C we discuss who (besides life-threatened individuals) is exempt from fasting and who may take medication on Yom Kippur. In this section, we also set forth instructions for eating “*shiurim*.” For example, although a pregnant woman is generally not exempt

³ פרק זה מבוסס בעיקר על שו"ע סי' תקנ"ג, תקנ"ד, תרי"ב, ותשובות מפוסקי גדולי זמנינו.
⁴ תוספתא מסכת שבת (פרק ט"ז, אות י"ד) ז"ל: אין לך דבר עומד בפני פיקוח נפש, חוץ מע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים.
⁵ ויותר מזה כתוב במ"ב (סי' תרי"ח ס"ק ה') בשם הפוסקים אם החולה רוצה להחמיר אחר שצריך לכך עליו נאמר "אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש".

from fasting, nevertheless, if dehydration can put her at risk for early delivery, she will be exempt.

In Section D we discuss taking medication on Yom Kippur. For example, is a person suffering from a debilitating migraine headache permitted to swallow two Tylenol tablets with a small amount of water? ⁶

A. Fast Days *Midirabonon*

The *Shulchan Aruch* states⁷ that every Jew is required to fast on the four fast days that were decreed upon *k'lal Yisroel* by the Prophets:⁸ Tisha B'Av, Seventeenth of Tammuz, Tzom Gedalia, and the Tenth of Teves.*

Chazal instituted an additional obligation⁹ for all of *k'lal Yisroel* to fast on the 13th of Adar, – Ta'anis Esther. (The requirement to fast on Ta'anis Esther is less stringent than the requirement to fast on the other fast days, as will be discussed in Section B of this chapter.)

The *Shulchan Aruch* further states that no healthy able-bodied person should free himself or herself from the obligation to fast.¹⁰

*The *Rambam*¹¹ focuses us on the objective of these four fast days. It's not about remembering these catastrophically tragic days in Jewish history. It's about stimulating a wakeup call for *teshuva*. Why did Hashem annihilate so many men, women, and children and rip us out of our nation to disperse us in *golus*? Why is He keeping us in *golus* now? We should not just observe the fast and shrug off the entire objective, but rather use the fast to bring us to self-introspection and *teshuva*.¹²

⁶ Note: The contents of this article have been previously published in *Sefer Rofeh Ne'eman*, Halachos For The Hospital and Recovery, by Rabbi Yisroel Pinchos Bodner and Rabbi Daniel B. Roth, MD, Feldheim 2022.

⁷ שו"ע סי' תקנ"ג ס"א.

⁸ ח"יוב תענית בד' צומות הוא מצוה מדברי הנביאים (מ"ב סי' תקמ"ט ס"ק א'), חוץ מתענית אסתר שהוא אינו מדברי נביאים רק מצוה מדרבנן שאינו חמור כמצוה מדברי נביאים. ועי' ב"י סי' תרפ"ו בשם ר"ה דדברי קבלה כדברי תורה דמי, ומשום הכי כתב הפמ"ג בפתיחה כוללת (ח"א סי' י"ח) דספק דברי קבלה לחומרא כמו בשל תורה, אך ממשיך שמדברי הר"ן משמע דפשוט ליה שספק דברי קבלה נמי אזלינן לקולא.

⁹ שו"ע סי' תרפ"ו סעי' ב' ומ"ב ס"ק ב'. וז"ל הליכות שלמה ריש דיני תעניות: תענית אסתר שאני משאר תעניות, שאינה מדברי קבלה ולא מפני צרה שאירעה לאבותינו, אלא מנהג כל ישראל לזכר התענית שהי' בימי מרדכי ואסתר ולזכור שהשי"ת שומע כל איש כשיתענה וישוב אליו וכו'. ע"ע ערוך השולחן סי' תרפ"ו ס"ב.

¹⁰ שו"ע סי' תקנ"ג ס"א ז"ל: הכל חייבים להתענות ארבע צומות הללו ואסור לפרוץ גדר, עכ"ל.

¹¹ רמב"ם פרק ה' מהל' תעניות הל' א', מובא במ"ב ריש סי' תקמ"ט.

Note: Even persons who are *not* exempt from fasting are nevertheless permitted – in most instances – to swallow medication, as discussed in Section B. Taking medication on Yom Kippur will be discussed in Section D.

1. Persons who are Exempt from Fasting

- a. Ill, Weak
- b. Pregnant
- c. After Childbirth
- d. Nursing

Note: The information and guidelines discussed in this section is intended to give the reader an understanding and overview of the criteria for being exempt from fasting. In most instances, the permissibility of not fasting on any of the Rabbinic fast days requires the judgement and experience of a halachic authority who should be consulted to determine whether the person is or is not in the category of being exempt from fasting.¹³

Persons who are in fact exempt from fasting are halachically permitted to eat and drink normally without limiting* their intake of food or drink. Nevertheless, they should eat in private,¹⁴ and should forego pleasurable delicacies¹⁵ (e.g., meat, wine, ice cream, chocolates, etc.). Furthermore, the *minhag* is to scale down one's eating so as to express their solidarity and join with the pain and sorrow of the *tzibur* that is fasting.¹⁶ **

***Shiurim** – Unlike Yom Kippur, persons exempt from fasting are not required to eat “*shiurim*” (minimal amount of food and drink, as explained in Section C.2 of this chapter). Since fasting on the four fast days is a prohibition enacted by *Chazal*, *Chazal* saw fit to

¹² מ"ב סי' תקמ"ט ס"ק א' ז"ל: כל אלו הימים כל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהם כדי לעורר הלבבות לפקח על דרכי התשובה וכו', ולכן חייב כל איש לשום אל לבו באותן הימים ולפשפש במעשיו ולשוב בהן, כי אין העיקר התענית וכו' אלא הכנה לתשובה וכו', לכן אותם האנשים שכשהם מתענים הולכים בטויל ובדברים בטלים תפשו הטפל והניחו העיקר, ומ"מ אין לפטור את עצמו בתשובה בלבד, כי ימים אלו הם מצות עשה מדברי הנביאים להתענות בהם, עכ"ל.

¹³ עי' בקונטרס הליכות והנהגות הגר"ש אלישיב זצ"ל על סי' תקנ"ד, ז"ל: כל אחת לפי עניינה תשאל לחכם.

¹⁴ מטה אפרים סי' תר"ב סעי' כ"ב.

¹⁵ מ"ב סי' תקנ"ג ס"ק ה, מטה אפרים הנ"ל.

¹⁶ ע' בחוט שני חלק ד' פרק צ"ג (עמ' רנ"ח) שבמקום חולי לא גזרו רבנן כלל בין בט' באב וכו' ש בשאר תעניות, ומש"כ הרמ"א בסי' תקנ"ד "ונוהגין להתענות כל זמן שאין להם צער גדול וכו'" היינו דאף דאין עליהם כלל חיוב להתענות מ"מ יש להם להשתתף בצער הציבור, עכ"ל חוט שני. ועי' במ"ב תקנ"ג ס"ק ה' ז"ל: ומ"מ אף הצריך לאכול לא יתענג עצמו בבשר ויין רק כפי מה שצריך, עכ"ל.

exempt those individuals entirely.¹⁷ However, if one is not ill now, but is at risk for becoming ill (e.g., persons weakened by pregnancy or old age, or persons in the proximity of infectious disease, who are at significant risk for becoming ill if they fast), he may be instructed by his Rav to eat “*shiurim*”¹⁸ in order to prevent becoming ill.¹⁹ Persons eating “*shiurim*” are considered to be fasting on these four fast days.

**Once they are exempt, they remain exempt from fasting for the rest of the day even if they are no longer sick later during the fast day. Similarly, one whose illness requires him to drink in order to stay hydrated, but doesn't require him to eat, is nevertheless exempt from drinking and eating. In such situations, it is also appropriate to scale down one's eating in order to express his solidarity and join with the pain and sorrow of the *tzibur* that is fasting.²⁰

A. Ill, Weak

Chazal specifically exempted from fasting persons who are bedridden, or weak, or ill.²¹

The Poskim give the following guideline for exempting a person who is ill: one whose *entire body* is weak from fasting – weaker from fasting than the average person who is fasting – is eligible to be exempt from fasting on the four fast days.²²

¹⁷ ערוך השלחן סי' תקנ"ד סוף סעי' ז' ז"ל: ופחות משיעור לא שייך בט' באב, שהוא מדרבנן, עכ"ל. ועי' חוט שני חלק ד' עמ' רנ"ח ז"ל: במקום חולי וכו' לא גזרו רבנן כלל חיוב של תענית של ט' באב וכו' שאר תעניות, וכלשון השו"ע "דבמקום חולי לא גזרו רבנן". וכן מבואר מבה"ל סי' תקנ"ד ס"ו ד"ה דבמקום שחולה שפטור מלצום א"צ שיעורים אפי' בצום של ט' באב.

¹⁸ כ"כ בנשמת אברהם (ח"א עמ' תרפ"ב) ז"ל: ואמר לי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל דנקטינן דחולה אינו צריך לאכול לשיעורים, אבל בריא שמא יחלה, כגון כשיש מגפה בעיר או מעוברת שחלשה ומפחדת שמא תחלה, יאכלו בשיעורים, עכ"ל. וכ"כ שם בשם בעל שבט הלוי. ואף שמדובר שם לעינן ט' באב שמענו מהגר"ש קמנצקי שליט"א שה"ה לגבי שאר תעניות.

¹⁹ עי' בבה"ל סי' תקנ"ד ס"ו ד"ה דבמקום, שם מיירי לענין אדם בריא בסיכון להידבק במחלה מידבקת (infectious disease) אך מ"מ אינו חולה ועדיין חייב לצום.

²⁰ חוט שני חלק ד' פרק צ"ג (עמ' ר"ס) ז"ל: חולה ביום התענית שמרגיש באמצע יום התענית וכו' שיכול כבר לצום, לא חל עליו דין תענית של אכילה עד סוף התענית ומותר לו לאכול, מ"מ יש לו להחמיר להצטער עם הציבור, וכו' ומש"כ המ"ב (תקנ"ד ס"ק י"ד) דאפי' יולדת שאינה מתענה תתענה איזה שעות, וכו' צריך לומר דכוונתו משום דיש להצטער עם הציבור, עכ"ל.

²¹ עי' באגרות משה אורח חיים ח"ד סי' קי"ד גדר חולה שפטור מלצום בתענית ציבור והוא בן אדם שחולשה יותר מדרך בני אדם כשמתענים, חולה כזה הוא בכלל חולי שלא גזרו רבנן אף בט' באב, וכל שכן בשאר תעניות ע"כ. והיות שבמקרים רבים הקביעה תלויה בשיקול הדעת לכן מן הראוי שיעשה הכל ע"פ החלטת חכם. אכן עי' בחוט שני חלק ד' פרק צ"ג ז"ל: עוד בגדר חולה וכו' כל שנראה לסתם אנשים, אף שאין בקיים ברפואה, שהוא בגדר חולה – מאכילים אותו, עכ"ל.

²² ראה הע' הקודמת.

לענין זקנים – כתוב בכף החיים סי' תק"נ אות ו' ז"ל: נר' פשוט כי זקן שבאה בימים והוא חלוש אין להתענות כלל, וכו', עכ"ל.

Thus, a person who is bedridden (e.g. in bed with a severe cold or flu) is unquestionably permitted to eat and drink on the fast day (except Yom Kippur). It is improper for such a person to fast.²³

Persons who are vomiting or have diarrhea are at risk of becoming dehydrated which can be dangerous. Such persons, even if they are not bedridden, should drink and stay hydrated even on Tisha B'Av.²⁴

Persons suffering from a localized pain such as a headache²⁵ * or joint pain, are generally not exempt from fasting. Nevertheless, they are permitted to swallow medication as discussed in Section B of this chapter.

**Migraine Headache* – If one is incapacitated from the pain (e.g., severe migraine), or it is accompanied by fever, he may eat.

B. Healthy Pregnant Women

Healthy pregnant women who are not experiencing pain (other than the normal discomfort that everyone feels when fasting) are technically exempt from fasting on 17th of Tammuz, Tzom Gedalia, and the 10th of Teves (but not Tisha B'Av²⁶). Nevertheless, the *minhag* was that pregnant woman who felt healthy would even fast on the 17th of Tamuz, Tzom Gedalia, and the 10th of Teves.²⁷ *

*The requirement of pregnant women to fast on Ta'anis Esther is even more lenient – see part 2 of this section.

²³ משנה ברורה סי' תק"נ ס"ק ד' ז"ל: וכ"ש אם הוא חולה שאין בו סכנה בודאי פטור מלהתענות ואסור לו להחמיר על עצמו, עכ"ל.

²⁴ חוט שני חלק ד' עמ' רס"ב.

²⁵ הרב יצחק לקבוע כמה מצטער והאם הוא יכול לרפא את כאב הראש בכדורים וכדומה. ועי' חוט שני חלק ד' עמ' רס"א ז"ל: כאבי ראש חזקים או סחרחורת (dizziness), אפי' מחמת הצום, אם הם מתמשכים ולא חולפים, דינו כחולה.

²⁶ איתא בגמ' פסחים נ"ד ע"ב עוברות מתענות ומשלימות בו (בט' באב), כדרך שמתענות ומשלימות ביום הכיפורים. ומובא להלכה בשו"ע סי' תקנ"ד סעי' ה' וברמ"א סי' תק"נ סעי' א', אמנם כתב הרמ"א שאם מצטערות הרבה אין להן להתענות אפי' בט' באב. ועי' בהע' הבאות.

²⁷ כתב הרמ"א (סי' תק"נ ס"א) שעוברות ומיניקות אינן מחויבות להתענות בג' תעניות (וכ"ש שאינן מחויבות בתענית אסתר, ראה הע' 56-58 לקמן) אלא כשהן בריאות וחזקות נהגו להחמיר גם בג' תעניות. עי' במ"ב שם ס"ק ה' שאם הן חלושות אין להן להחמיר.

ולמעשה עי' בתורת היולדת פרק מ"ז הע' ה' שכתב בזה"ל: והעיר לנו הגר"מ שטרנבוך שליט"א נשים שלנו לא נהגו כן, שחולשות הן ביחס לדורות הקודמים וכו' וכך שמעתי מגדולי עולם זצ"ל שאין לחייב נשים היום בזה, עכ"ל.

Even women whose *minhag* it is not to fast on a rabbinic fast day should, nevertheless fast the entire fast day of Tisha B'Av.²⁸ **

**When Tisha B'Av falls on Shabbos and is postponed until Sunday (Tisha B'Av *nidcha*), pregnant women with even minor illness or discomfort are exempt from fasting. Right after Shabbos, they should recite havdolah on *chamar medina* (popular *choshuv* beverage such as coffee or beer that may be used as a substitute for wine at havdolah) and may eat and drink. If they feel perfectly fine, they should wait until Sunday morning to recite havdolah and break their fast.²⁹

C. High-Risk Pregnancy

Women with high-risk pregnancies³⁰ (e.g., diabetic, anemic, high blood pressure, carrying twins, etc.),³¹ or those at risk for early labor or miscarriage, in which case there is a potential life-threatening risk to mother or fetus are exempt from fasting even on Tisha B'Av and may drink or eat* regularly.** A woman with a history of preterm labor (contractions prior to 38 weeks) should drink regularly on rabbinic fast days, however, on Tisha B'Av she should drink with *shiurim* in order to prevent dehydration and possible premature labor.³²

*Even women who are exempt from fasting rarely need to eat solids, as consuming liquids (e.g., Powerade, grape juice, chicken soup, etc.) will almost always take care of the problem.

²⁸ ע"י נשמת אברהם סי' תקנ"ד אות א' שכתב בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שמעוברת שמרגישה בטוב צריכה לצום בט' באב. וכן כתב בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל והוסיף בשם הגר"ש שאין הבדל בחודשי ההריון, וכן פסק בעל שבט הלוי (קובץ מבית לוי חלק י"ג עמ' י"ז). ובספר שלמי מועד עמ' תצ"ג כתב בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שנהגו בארץ ישראל להקל במעוברת שלא להתענות בט' באב כשהיא מצטערת בגלל מזג האוויר החם, וכמובן שאין להתיר כאן כלל כשיש בבית מזגן (air conditioner). אך יש מוראי הוראה של זמנינו שסוברים שבזמנינו סתם מעוברת מצטערת היא ובקל אפשר להקל, וכ"כ באור לציון ח"ג סוף פרק כ"ה.

²⁹ בה"ל סי' תקנ"ט ס"ט ד"ה ואינו. ע"ע שולחן שלמה (ערכי רפואה ח"ג, עמ' קט"ו) לענין מעוברת בתענית ט' באב שנדחה ליום ראשון וז"ל: נשי דידן רובא דרובא כבעלי מיחוש קצת חשיבי ופרט שיש לה כמה פעמים כאבי ראש או כאבי בטן דחשיב ודאי כמיחוש קצת. ולכן אין להחמיר רק תבדיל על "קפה" (חמר מדינה) ותאכל ותשתה מבלי לדקדק כלל על שיעורים, רק מובן מאליו שאם תרגיש טוב תצום עד הבקר, וגם להמנע מתפנוקים, עכ"ל הגרש"ז אויערבאך זצ"ל.

³⁰ חוט שני ח"ד עמ' רס"א אות ד'.

³¹ ע"פ רופאים מומחים.

³² ע"פ רופאים מומחים.

****A woman in the early stages of IVF or ICSI assisted pregnancies (or the like) should consult with her doctor and with a competent halachic authority to determine if she should drink or eat on Tisha B'Av in order to prevent miscarriage of the fetus.³³**

D. Pregnant Women experiencing Symptoms

Pregnant women who are experiencing excessive weakness,³⁴ pain,³⁵ dizziness,³⁶ vomiting,³⁷ or lack of sufficient hydration³⁸ should lie down and rest and drink or eat as necessary.*

If she is experiencing a low-grade fever (i.e., 100.5 degrees or above), abdominal pain, leakage, or discharge with a bad odor, she should call her doctor immediately and drink or eat regularly.³⁹

Furthermore, even on Tisha B'Av, the Poskim exempt pregnant women (even women in their ninth month), if there is any reasonable risk that fasting might cause premature delivery.⁴⁰

This applies to all rabbinic fast days, even Tisha B'Av (but not to Yom Kippur; for pregnant women on Yom Kippur, see section C.1.b).

**First Forty Days of Pregnancy* – Even women who are in the first forty days of pregnancy, if they are in pain⁴¹ or feel weak,⁴² or are vomiting, are exempt from fasting on all the fast

³³ שיש לה דין חולה ואינה צריכה לאכול או לשתות בשיעורים כמו שכתב החוט שני (שם) וז"ל: כיון שהרעותא נמצאת בגופה הרי היא בגדר חולה ומותר לה לאכול בט' באב אף יותר מכשיעור עכ"ל, וכן מבואר בערוך השלחן סי' תקנ"ד סוף סעי' ז' ז"ל: ופחות משיעור לא שייך בט' באב, שהוא מדרבנן, עכ"ל. וכידוע שיש בזמנינו כמה סוגי טיפולי פוריות ולכן צריכה להתייעץ עם הרופא שלה ועם מורה הוראה לדעת אם יש לאותה טיפול שלה סיכון של הפלה מפני התענית.

³⁴ מ"ב סי' תק"נ ס"ק ה'.

³⁵ רמ"א סי' תק"נ ס"א.

³⁶ דעת רופאים מומחים.

³⁷ חוט שני חלק ד' עמ' רס"א אות ב'.

³⁸ חוט שני חלק ד' עמ' רס"א אות ד'.

³⁹ דעת רופאים מומחים.

⁴⁰ עי' בשולחן שלמה (ערכי רפואה ח"ג, עמ' קט"ו) שצידד מרן זצ"ל להתיר אשה מעוברת שלא תצום בט' באב בחודש התשיעי אם יש חשש שזה עלול לגרום זירוז הלידה, אבל לא ביום הכיפורים (וכ"כ בשלמי מועד עמ' תצ"ג). וכ"כ בחוט שני ח"ד פרק צ"ג ז"ל: מעוברת בסוף הריונה, שאפשר שהתענית תזרז את לידתה, אם היא יודעת מן הניסיון של עצמה שהצום גורם לזרז את לידתה, אינה צריכה להתענות אף בט' באב, עכ"ל.

⁴¹ משנה ברורה (סי' תק"נ ס"ק ג') מצדד שבציר מארבעים יום אין להקל אם לא "שמצטער הרבה".

⁴² משנה ברורה סי' תק"נ שבציר מארבעים יום הוי ככל הנשים וכו', אבל אם מרגשת חולשה אין להחמיר בה כלל, וביאר שם בשעה"צ אות ב' בזה"ל: כי בראשית ימי עיבורה העובר חלוש ביותר ועיניו או סיגוף קל מפסידו בודאי ומסכן גם המעוברת, לפיכך המיקל נשכר בלי ספק.

days including Tisha B'Av.⁴³ Nevertheless, if they are just experiencing nausea or other minor discomforts, but are otherwise healthy, they should fast on Tisha B'Av.

E. Pregnant Women with Premature Contractions

When a pregnant woman becomes dehydrated from fasting on Tisha B'Av, she is at risk of inducing early labor and childbirth. If she has not yet reached the expected time for delivery (before the 38th week of pregnancy) and begins to feel the possible onset of labor (one or two very strong contractions or has four or more contractions within the span of an hour), she should drink 2 or 3 eight-ounce glasses of water or grape juice or Powerade (no *shiurim*) in an effort to stop the onset of labor. Should the contractions stop, she should rest and continue drinking regularly, even without *shiurim*.⁴⁴

If she has reached her time for delivery (38th week), when mother and infant are no longer in danger of early childbirth, there is no need for her to break her fast should contractions begin. Nevertheless, once she starts active labor (strong contractions at regular intervals, typically every five minutes, or when the water breaks) she is permitted to eat and drink normally in order to have strength for the delivery.⁴⁵ *

*If she is already in the hospital when active labor starts, she will typically be on IV fluids in which case additional drinking is unnecessary. Furthermore, the medical team will typically restrict her from food and drink until after the delivery.

F. After Childbirth

⁴³ חוט שני חלק ד' עמ' רס"א עמ' א.

⁴⁴ חוט שני חלק ד' עמ' רס"א אות ה'.

⁴⁵ ראה הע' 95 לקמן בסמוך.

A woman after childbirth* is exempt from fasting on all rabbinic fast days** including Tisha B'Av.*** This exemption extends until thirty days after the birth,⁴⁶ even if she is not nursing.⁴⁷

*A woman who suffered a miscarriage⁴⁸ after forty or more days of pregnancy⁴⁹ is given the same exemptions from fasting as one who delivered a viable baby.

**Regarding exemption from fasting after childbirth before or on Yom Kippur see Section C of this chapter.

***If she feels well enough and wishes to fast on Tisha B'Av, she may do so, but only after seven days from the birth. However, if she started fasting but became weak during the fast, she should immediately break her fast.⁵⁰

After thirty days, women who are no longer exempt due to childbirth may, nevertheless, still be exempt from fasting if they are nursing⁵¹ (see paragraph g of this section) or if they remain weak and are not fully recovered from the delivery⁵² (see paragraph a of this section).

⁴⁶ **יולדת** – איתא בגמ' שבת דף קכ"ט ע"א: אמרי נהרדעי, חיה שלשה, שבעה ושלשים. שלשה, בין אמרה צריכה אני ובין אמרה לא צריכה אני, מחללין עליה את השבת. שבעה, אמרה צריכה אני מחללין עליה את השבת, אמרה לא צריכה אני, אין מחללין עליה את השבת. שלשים, אפילו אמרה צריכה אני, אין מחללין עליה את השבת, אבל עושין על ידי ארמאי, ע"כ. וכתב הב"י בס' תקנ"ד שאע"ג שאין מחללין שבת מיום ז' עד יום ל' מ"מ בצום דרבנן מותר לאכול כל ל' יום. וכן נפסק בשו"ע שם סעי' ו'. וכתב שם הרמ"א בזה"ל: ומיהו נוהגין להתענות (מיום ז' עד יום ל', אבל תוך שבעה אפילו אמרה איני צריכה אין לה להתענות, מ"ב שם) כל זמן שאין להם צער גדול שהיה לחוש לסכנה, והמיקל לא הפסיד.

יולדת בזמנינו – אכן הערוך השולחן שם מביא דברי הרמ"א שנוהגים להתענות מז' עד ל' כשאמרה איני צריכה לאכול, וכתב עליו בזה"ל: ואולי זהו בימיהם שהדורות היו בריאים וחזקים אבל עכשיו חלילה להיוולדת להתענות בט"ב תוך ל' כי עדיין חלושה היא והיא ממש כחולה ולכן אין להניח להתענות בט"ב, עכ"ל.

ולענין יולדת ע"י ניתוח קיסרי (caesarian delivery) ראה חוט שני ח"ד עמ' רנ"ח שצייד שאולי יותר מסוכנת מיולדת וסיים שהכל לפי הענין, ע"ש.

⁴⁷ חוט שני חלק ד' פרק צ"ג.

⁴⁸ כתוב בבה"ל (תרי"ז ס"ד ד"ה יולדת) בשם שדי חמד שכ' בשם כמה אחרונים דהמפלת גם כן דינה כיולדת לענין שלא תתענה ביום כיפור. וראה הע' הבאה.

⁴⁹ ראה הע' הקודמת. בבה"ל הנ"ל לא ביאר איזה מפלת חשוב כיולדת, אכן ציין לעי' בשדי חמד, ובשדי חמד (מערכת יוה"כ סי' ג' אות א') ביאר שמפלת כיולדת דוקא כשעברו לפחות ארבעים יום מתחילת הריונה. ובהליכות שלמה ח"ב עמ' פ"ב הע' 14 מביא שכן הורה הגרש"ז אועירבאך זצ"ל הלכה למעשה. וכן כתב בחוט שני ח"ד עמ' רמ"ח. וכן פסק אור לציון (ח"ג, פרק כ"ה) שמפלת פטורה מלהתענות בט"ב באב כל שלשים יום לאחר ההפלה כדין יולדת.

⁵⁰ כתב שם המ"ב (ס"ק ט') ואם אירע ביולדת בריאה שמתענה ומרגשת באמצע היום שום חולשה יתירה יש לפסוק שלא תתענה בשארית היום, עכ"ל.

⁵¹ ופשוט שאם היא מיניקת ואם לא תשתה לא יהא לה חלב לתינוק, אפי' יותר מל' יום מלידתה אינה צריכה להתענות, וכ"כ בחוט שני חלק ד' פרק צ"ג.

⁵² כף החיים תקנ"ד אות כ"ח בשם החיד"א במחזיק ברכה ז"ל: לאו דוקא ל' יום אלא כל זמן שהיא חלושה מהלידה.

G. Nursing

Nursing mothers⁵³ whose fasting may decrease⁵⁴ the amount of milk available for their baby are exempt from fasting (even if they are otherwise healthy and able to fast).

Even if the baby is able to drink from a bottle and eat solid food, nevertheless, if the baby's primary diet includes mother's milk and that part of the baby's diet will be decreased by the fast, the mother is exempt from fasting.⁵⁵ *

Nursing mothers who are not experiencing weakness or pain (i.e., not discomforted more than other people who are fasting) and who don't have a problem of decreasing their milk needed for their baby – should fast on Tisha B'Av (but not on Tisha B'Av *nidcha*, i.e., Tisha B'Av that falls on Shabbos and is postponed until Sunday).⁵⁶

* However, if the mother would normally give the baby a bottle on occasion (e.g., going to a wedding or in the middle of the night) and the baby can suffice with one bottle (e.g., near the end of Tisha B'Av), then she should give the baby a bottle rather than break her fast.⁵⁷

⁵³ **מניקות** – איתא בגמ' פסחים נ"ד ע"ב עוברות ומניקות מתענות ומשלימות בו (בט' באב), כדרך שמתענות ומשלימות ביום הכיפורים. ומובא להלכה בשו"ע סי' תקנ"ד סעי' ה' וברמ"א סי' תקנ"ג סעי' א', אמנם כתב הרמ"א שאם מצטערות הרבה אין להן להתענות אפי' בט' באב. הנה אף דבשו"ע כתוב שמניקות מתענות בט' באב כדרך שמתענות ומשלימות ביום כפור, מ"מ הגרש"ז אויערבאך זצ"ל צידד להתיר כל שמרגשת חולשה, וז"ל: ואפי' לא נחלשה אלא שיש חשש שיפסק חלבה ע"י התענית, מותרת לשתות או לאכול כפי הצורך, עכ"ל (הליכות שלמה ח"ג פרק ט"ז, ס"ב). וכ"כ בחוט שני ח"ד עמ' רנ"ט ז"ל: מניקה שלצורך עצמה אין צריכה לאכול בט' באב, והיתה יכולה לצום, אבל פטורה מלצום כדי שיהיה לה חלב בשביל התינוק, אינה צריכה לאכול פחות מכשיעור, באופן שלא יהיה לה מספיק חלב להניק את התינוק, עכ"ל.

⁵⁴ הליכות שלמה שם (דבר הלכה אות ו') ז"ל: וכן אם לא יפסק החלב לגמרי אלא שיש לחוש שיתמעט מכאן ואילך, עכ"ל.

⁵⁵ הליכות שלמה שם (דבר הלכה אות ז') ז"ל: ובכל פרטי דינים אלו אין להתחשב כלל עם האפשרות להזין את התינוק בתחליפי חלב (milk substitute) לפי שמזונו הטבעי הוא חלב אמו, עכ"ל. ואף לגבי יוה"כ פסק כן מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, עי' הליכות שלמה הל' יוה"כ (עמ' פ"ב הע' 12) ז"ל: וכן אמר למורים פה עיר הקודש להורות לרבים דאין להתחשב כלל באשה מינקת בתחליפי חלב, לפי שמזונו של התינוק הוא חלב אם, ואין נכון כלל למעט בהנחתו כל היכא דאפשר, עכ"ל. וכ"כ חוט שני (שבת ח"ב עמ' שיי"ב) ז"ל: כמדומה שמרן החזון איש זצ"ל הורה לאשה שמניקה את התינוק חלקית ושאר המזון ניזון התינוק משאר מאכלים, שדינה כדין מינקת לגבי תעניות, עכ"ל.

⁵⁶ הליכות שלמה שם (ח"ג פט"ז, ס"ב) דבר הלכה אות ד' ז"ל: ובת"ב נדחה דין המינקת כדין המעוברת, שאם הרגשתה טובה תתענה עד הבוקר, ואם לאו תאכל ותשתה אף בלילה, עכ"ל.

⁵⁷ כך שמענו מהגר"ש מילר שליט"א.

2. Ta'anis Esther

The requirement to fast on Ta'anis Esther⁵⁸ is less stringent than the requirement to fast on the other fast days.⁵⁹ Pregnant women and nursing mothers are generally exempt even if they are not experiencing pain or weakness.⁶⁰

Persons suffering from painful ailments are generally exempt even if they are not experiencing pain or weakness in their entire body.⁶¹

One who can fast should make every effort to fast on Ta'anis Esther as it is a propitious day to be granted success and protection through *teshuva* and fasting.* Nevertheless, if fasting on Ta'anis Esther is physically difficult, he may rely on the less stringent eligibility to be exempt. However, it is appropriate to consult a Rav to determine whether his specific situation is in fact eligible to be exempt from the fast.⁶²

*It is called Ta'anis Esther to focus us on the fact that when a person is in danger and fasts and repents and turns to Hashem with all his heart, as was the case in the time of Esther, Hashem sees and listens to their pleas and saves them.⁶³

B. Taking Medication on a Fast Day (Except Yom Kippur)

1. Bitter Tasting Pills

Persons who are not exempt from fasting are nevertheless permitted to swallow bitter tasting medicine on the four fast days (i.e., even on Tisha B'Av). This is because swallowing an inedible item such as a bitter pill is not classified as "eating" on a fast day. In addition, the fact that the requirement to fast on these days is not *d'oraisa*, and the size of the pill swallowed is less than a *shiur*, augments this leniency.⁶⁴

⁵⁸ איתא בגמ' מגילה דף ב' ע"א שלשה עשר זמן קהילה לכל היא, ופי' הרא"ש שם ז"ל: זמן קהילה לכל היא, שהכל מתאספין לתענית אסתר וכו' עכ"ל. ומובא להלכה בשו"ע סי' תרפ"ו מתענין ב"ג באדר.

⁵⁹ ז"ל הליכות שלמה חלק ג' ריש דיני תעניות (עמ' שצ"ז) תענית אסתר שאני משאר תעניות, שאינה מדברי קבלה ולא מפני צרה שאירעה לאבותינו, אלא מנהג כל ישראל לזכר התענית שהי' בימי מרדכי ואסתר ולזכור שהשי"ת שומע כל איש כשיתענה וישוב אליו וכו', עכ"ל.

⁶⁰ עי' מ"ב סי' תרפ"ו ס"ק ה' דמעוברת ומניקה פטורות מלהתענות בתענית אסתר אפילו אינן מצטערות.

⁶¹ עי' ברמ"א שם (סי' תרפ"ו ס"א) ז"ל: ואפי' רק כואבי עיניים שאם מצטערים הרבה לא יתענו, עכ"ל. היינו שאפשר להקל אפי' למי שאינו נפל למשכב ואפי' למי שהמחלה שלו אינה חמורה כ"כ כחולה הפטור להתענות בשאר תעניות ראה הע' 56 לעיל בסמוך.

⁶² ראה הע' 10 לעיל.

⁶³ מ"ב שם ז"ל: ונקרא תענית אסתר כדי לזכור שהשם יתברך רואה ושומע כל איש בעת צרתו כאשר יתענה וישוב אל ד' בכל לבבו כמו שעשה בימים ההם.

⁶⁴ עי' בעיקרי הד"ט סי' כ"ט ס"ק ל"ו (שכתב בשם כתונת יוסף סי' ד') שבד' צומות מותר לכתחילה לבלוע דבר מר כיון דהוי דבר שאין צריך ברכה. (ועי' בתשובות והנהגות ח"ג סי' קנ"ו שתמה על סברה זו שתולה בתשובה הנ"ל

According to many Poskim,⁶⁵ a person who is otherwise healthy but is suffering from an ailment (such as a mild headache, arthritis pain, etc.) may swallow a bitter tasting pill on these fast days even though his ailment is not incapacitating. *

*Due to the severity of Tisha B'Av, some Poskim⁶⁶ suggest that a person who is otherwise healthy and not incapacitated should not even swallow bitter tasting pills on Tisha B'Av.

Swallowing a caffeine pill to prevent or address caffeine withdrawal symptoms (e.g., headache or lethargy) is permitted on a fast day, even on Tisha B'Av.⁶⁷ Swallowing bitter tasting hormone pills to regulate the menstrual cycle or to promote fertility is also permitted on these fast days.⁶⁸ Vitamins and food supplements should preferably be taken before or after the fast and not on the fast day.⁶⁹

באם יש חיוב ברכה, ומ"מ כתב בזה"ל: הנה עצם בליעת התרופות בתענית פשוט דשרי שאין אוכלין אותו אלא לרפואה (ר"ל שאין בזה "אחשביה").

וכן פסק הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (קובץ לתורה והוראה, ח"ט עמ' 13) ז"ל: מותר לבלוע כדורי רפואה למי שהוא חולה וצריך להם, דהוי כבליעת צורות (נר' דר"ל כבליעת עץ או עפר בעלמא, ויותר קיל מבליעת מאכל מר) ואינו אכילה אף מדרבנן, דלא שייך אחשביה כשיכוון לרפואה, עכ"ל (ומבואר שם שמיירי במי שאינו חולה כ"כ עד שנפל למשכב). וכן שמענו מהגר"א דינר שליט"א שכך שמע מבעל שבט הלוי זצ"ל הלכה למעשה להתיר לקחת כדורי רפואה בתענית ציבור למי שיש לו רק מיחוש בעלמא. ובשם הגר"ש אלישיב זצ"ל כתוב (אשרי האיש ח"ג עמ' תמ"ט בשם דברי חכמים) בזה"ל: וכן מותר לבלוע כדור רפואי כשיש לו צער בראשו "ומותר אפי' בלא נחשב כצורך כל כך, עכ"ל.

ועי' בספר לב אברהם ח"א פרק ט"ו ס"ה שכתב ז"ל: אדם בריא המתענה שרוצה לבלוע גלולות או כדורים נגד מחושי ראש וכדומה, מותר לו לבלעם בלי מים, כל שאין טעם טוב וערב בתרופות הללו. אבל אם החיך נהנה מהם, אין להתיר, עכ"ל. והעתיק על זה הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (שם עמ' י"ח מתוך מכתב מרן זצ"ל להמחבר) בזה"ל: ואם מצטער ביותר אפשר לבלוע ע"י עטיפה בנייר דק, עכ"ל. ונר' פשוט שהסכים מרן על מש"כ דכדורים מרים מותר לבלוע, ורק על מש"כ "אם החיך נהנה מהם, אין להתיר" על זה העיר מרן זצ"ל שגם על אלו אפשר לבלוע ע"י עטיפה בנייר דק.

⁶⁵ עי' הע' לעיל וכן שמענו מהגר"ש קמנצקי שליט"א.

⁶⁶ כן שמענו מהגר"ש מילר שליט"א.

⁶⁷ כן שמענו מהגר"ש קמנצקי שליט"א וכן נקטו כמה מורי הוראה, אמנם שמענו מהגר"ש מילר שליט"א שבתשעה באב יש להחמיר ועדיף לקחת time-release pills לפני הצום.

⁶⁸ עי' בשבט הלוי ח"י סי' פ"ט, נשאל אם אשה הצריכה לקחת כדור בכל יום כדי לסדר את וסתה, האם מותר לקחת הכדור ביום הכיפורים, והשיב שאפשר לצרף דעת הראב"ה מובא בב"י סוף סי' תר"ב, דהא דחצי שיעור אסור לכתחלה הוא דוקא בדבר הראוי לאכילה, אבל בדבר שאינו ראוי לאכילה גם לכתחלה מותר. ואף שאנו נקטינן שלא כראב"ה אפשר לצרף דעת הישועת יעקב שם שמצרף דעת הראב"ה, ועוד אפשר לצרף דעת הט"ז שם ס"ק ו' דדבר שאינו ראוי לאכילה כלל כעץ בעלמא מותר לבלוע לכתחילה, וסיים שם שבט הלוי בזה"ל: אם הוא גדר מצוה, וגם קרוב שאין בו שום שייכות לטעם, ונלקח לא לסבת אכילה, אם מתירים כזה אין להזניח, עכ"ל. ושמעתי מהגר"א דינר שליט"א שכך שמע מבעל שבט הלוי זצ"ל הלכה למעשה שכדורים אלו מותרים בט' באב.

⁶⁹ איתא בגמ' (פסחים כ"א ע"ב) שאם נשרף חמץ קודם פסח (עד שנפסל מאכילת כלב, תוס' שם) מותר בהנאה בפסח. וכתב הרא"ש פסחים כ"א ע"ב (רא"ש פ"ב סי' א') בזה"ל: אף על פי דבטלה דעת האוכל אצל כל אדם מ"מ כיון דאיהו קאכיל ליה אסור, וכו' עכ"ל. (ואף שנפסל מאכילה וגם אוכלו שלא כדרך אכילה אסור מטעם אחשביה.) אכן כמעט כל הפוסקים נקטו דאין אומרים "אחשביה" בדבר הנאכל לרפואה, כן כתב ביד אברהם (יו"ד סוף סי' פ"ד), וכן כתב באג"מ או"ח ח"ב סי' צ"ב ז"ל: ו"אחשביה" לא שייך בדבר שלוקח לרפואה דאף דברים מרים ומאוסים נוטלין לרפואה, עכ"ל. ע"ע שו"ת מנחת שלמה תניינא (ב - ג) סי' ס"ה.

אמנם לענין ויטמינים סברי כמה מורי הוראה זמנינו שכן שייך "אחשביה" שהרי אוכלם כתחליפי מזון, ויש סוברים שגם בויטמינים לא שייך "אחשביה" כמו בכדורי רפואה. לכן כתבנו שטוב שלא לקחתם תוך התענית, ובמקום

2. Pleasant Tasting Pill

It is questionable if the permissibility of swallowing a pill on a fast day applies to swallowing medicine which is pleasant tasting, such as chewable tablets or sweetened liquids.^{70 *}

*The Poskim give the following advice when a bitter tasting alternative medicine is not available. He should mix a bitter tasting substance into the medicine and thereby convert it into a bitter tasting medicine, in which case it would be permitted to swallow on the fast day.⁷¹ Some Poskim rule that it is sufficient to add concentrated tea, coffee granules, baking soda, or the like, in order to render the small amount of liquid to be bitter tasting.⁷² Alternatively, if a sweet-coated tablet is the only tablet available to him for his minor ailment, it is preferable to wrap it in a small piece of tissue and swallow it that way.⁷³ Suggested instructions for wrapping a capsule or tablet are as follows: wrap a small piece of tissue around the tablet or capsule, just enough to cover it. Then wet the fingers in water and gently moisten the wrapped capsule. In this manner, the tissue will adhere to the tablet or capsule and it will be more easily swallowed. If the tablet is too large to swallow, break it in half and wrap the individual pieces.

3. Cannot Swallow Pill without Water

If one needs to swallow a pill (i.e., he cannot wait until after the fast), but cannot swallow it without water, he is permitted, according to some Poskim, to take the pill with less than an ounce of water. This leniency applies to the four fast days including Tisha B'Av, but not to Yom Kippur.⁷⁴

צורך גדול יעשה שאילת חכם.

⁷⁰ ע"י הע' 61 שהבאנו דעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שהמצטער יכול לבלוע כדור שהח"ך נהנה ממנו רק ע"י עטיפה בנייר דק. אמנם שמענו מהגר"ש מילר שליט"א והגר"ש פעלדער שליט"א שתרופה מתוקה אינה נחשבת כמאכל ושפיר הוי שלא כדרך אכילה וכן שמענו מהגר"ש קמנצקי שליט"א שמותר למצטער לבלוע תרופה שטעמה טוב אף בלי עטיפה או פגימת טעמו.

⁷¹ כן הורה הגר"נ קרליץ זצ"ל, וע"י הע' הבאה.

⁷² שו"ת אור לציון שם ז"ל: יתן במים דבר מר, כגון תמצית תה מרוכזת או אבקת סודה וכדומה, וישתה את המים להעביר הגלולה. וכן שמעתי מהגר"א דינר שליט"א שכך שמע מבעל שבט הלוי זצ"ל (שהיכא שצריך לפגום המים), אפשר לפגום בתמצית של תה או קפה.

⁷³ כן כתב הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בהערותיו לספר לב אברהם ח"א עמ' י"ח גבי אדם בריא שיש לו מיחוש בד' צומות שאם "מצטער ביותר" אפשר לבלוע ע"י עטיפה בנייר דק (מיירי כשטעמו טוב, דאי לא הכי לא בעי' עטיפת נייר), ובשש"כ (חדשה) פרק ל"ט הע' ל' לענין חולה שאב"ס ביוה"כ שצריך לקחת כדור שיש בו טעם טוב כתב בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שיש לעוטפה בנייר דק, ונר' דמשום הכי לא ציין בשש"כ שזה דוקא כשיש לחולה צער ביותר, מכיון ששם מיירי בחולה שאב"ס, מה שאין כן בבריא דבעי צער ביותר להתירו. וכ"כ בהליכות שלמה ח"ג פרק י"ג הע' ח'.

Other Poskim are of the opinion that an otherwise healthy person who needs some water to swallow a pill for a minor ailment, should add something bitter* to the water in order to render the water inedible.⁷⁵

*Some Poskim rule that it is sufficient to add concentrated tea, coffee granules, baking soda or the like, in order to render the small amount of water inedible.⁷⁶

Note: One who swallows a bitter pill without water on Tisha B'Av or on one of the other fast days is still considered as fasting. Even one who swallows a pill with the aid of a little bit of water (less than an ounce) is still considered fasting (i.e., he can daven as the *shliach tzibur*, can have an *aliya*, etc.).⁷⁷

4. Suppository, Patch

Persons who have difficulty swallowing a pill without a sufficient amount of water, or have difficulty swallowing a pill wrapped with a small piece of tissue, may find it easier to take the medication in the form of a suppository or patch. Whereas taking it that way on Yom Kippur is only permitted for patients who are considered incapacitated (due to the restriction of taking medicine on Shabbos and Yomtov), on the other fast days it may be taken by anyone.⁷⁸

⁷⁴ כן פסק הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בקובץ לתורה והוראה ח"ט עמ' 13 (מובא בהע' 54 לעיל) ז"ל: טוב בלא מים, ואם א"א בלא מים וקשה לו לדלג יום מלקחם, יבלעם בכף של מים דהוא פחות מכשיעור, וכו' (ומירי ביוה"כ במי שאינו חולה כ"כ עד שפטור מלהתענות ומ"מ התיר בלי לפגום המים).
וכן פסק הגרש"ז אויערבאך זצ"ל לענין חולה שאב"ס בתשעה באב (נשמת אברהם ח"א סי' תקנ"ד ס"ק ז', ומובא גם בשלחן שלמה ערכי רפואה ח"ב עמ' ר"ח) ז"ל: מותר לו לשתות מעט מים שיספיקו לבליעת הכדורים – ואין צריך לפגום המים, עכ"ל.

⁷⁵ כן פסק בעל שבט הלוי זצ"ל, וכ"כ בשו"ת אור לציון ח"ג פרק כ"ט – דיני תשעה באב ז"ל: מותר לבלוע גלולות לרפואה בתשעה באב. ואם אינו יכול לבלוע אותם בלא מים, יתן במים דבר מר, וכו' עכ"ל.

⁷⁶ שו"ת אור לציון שם ז"ל: יתן במים דבר מר, כגון תמצית תה מרוכזת או אבקת סודה וכדומה, וישתה את המים להעביר הגלולה. וכן שמעתי מהגר"א דינר שליט"א שכך שמע מבעל שבט הלוי זצ"ל (שהיכא שצריך לפגום המים), אפשר לפגום בתמצית של תה או קפה.

⁷⁷ כ"כ המרחשת ח"א סי' י"ד אות ד' דאפי' ביוה"כ מי שאוכל בשיעורים שפיר יוכל לעלות לתורה משום דחשוב מתענה. וכן פסק הגר"מ פיינשטיין זצ"ל מובא בקובץ לתורה והוראה הנ"ל. ועי' בנשמת אברהם עמ' תר"צ שמביא מכתב מהגרש"ז אויערבאך זצ"ל ז"ל: חולה שצריך לאכול (בתשעה באב) ורוצה לעלות לתורה יכול לאכול פחות מכשיעור, עכ"ל. מבואר דאפי' אם צריך לשתות מעט מים (פחות מכשיעור) מותר לעלות לתורה, וכל שכן שמותר לעלות לתורה כשבלוע כדור מר בלי מים.

⁷⁸ עי' אג"מ ח"ד סי' קכ"א שהתיר להשים פתילה (suppository) בפי הטבעת בט' באב ובשאר תעניות וז"ל: שאף אוכלין ממש (ר"ל כגון ויטמין) אם היה שייך שלא דרך הפה ליכא איסור מצד התענית, עכ"ל. וגם ביוה"כ אין איסור מצד התענית ולכן חולה שאב"ס שמותר לקחת תרופות ביוה"כ מותר להשים פתילה, עכ"ל.
ועי' בשו"ע סי' שכ"ח סעי' מ"ט שכתב המחבר שאסור לשום פתילה בפי הטבעת בשבת (משום שקרב לודאי שישייר השיער שם) אלא אם כן ישים אותה בשיניו, אכן עי' בשולחן שלמה סי' שכ"ח ס"ק ע"ג שדעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שבפתילות שלנו ליכא החשש של הסרת נימין, וגם אין שייך לאסור משום ממרח כיון שהם

For example, on any fast day (other than Yom Kippur) one who is otherwise healthy but is experiencing caffeine withdrawal symptoms (and cannot swallow a caffeine pill without an ample amount of water) is permitted to take caffeine suppositories, no matter how minor the symptoms are.⁷⁹ One who is experiencing mild arthritis discomfort is permitted to apply a patch infusing topical pain medication.

C. Yom Kippur

1. Persons Exempt from Fasting on Yom Kippur

2. Instructions for Eating or Drinking “Shiurim”

Introduction: Prohibition of Eating on Yom Kippur

Eating on Yom Kippur an amount of food the size of a “koseves” (slightly more than a *k’zayis*)⁸⁰ or drinking an amount of drink the size of “*m’lo lugmov*” (i.e., if a person were to fill his mouth to the maximum amount of liquid that fits in his mouth, the amount equal to half of that liquid is a “*m’lo lugmov*”,⁸¹ typically between 1 and 2 ounces⁸²) is prohibited by the Torah - *issur d’oraisa*.⁸³

Eating or drinking an amount less than the *shiur*, even a minuscule amount, is still prohibited by the Torah, but with a lesser prohibition.⁸⁴

נימוחים בפנים ואין שום כוונה למרחם ולעשותם חלק.
⁷⁹ כן פסק הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בקובץ לתורה והוראה הנ"ל דאין זה דרך אכילה (ומה שאינו מתיר ביוה"כ הוא משום איסור רפואה ביו"ט למי שאינו בגדר נפל למשכב, ואין שייך איסור זה בט"ב).
⁸⁰ **שיעור "כותבת"** – דעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל מובא בהליכות שלמה פ"ו הע' י"ז ז"ל: ושיעור "כותבת" לענין אוכלין, כפי המקובל מגדולי ההוראה בדורות שלפנינו הוא שלשים סמ"ק (נפח של 30 cc), עכ"ל. ולכן כתבנו בפנים שהוא קצת יותר מכזית, דלפי הכרעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל נמצא ששיעור כותבת הוא רק 4.5% יותר גדול משיעור שאנו נקטין לכזית (נפח של 28.8 cc).
⁸¹ שו"ע סי' תרי"ב ז"ל: השותה ביום הכיפורים מלא לוגמיו (פירוש מלא פיו), חייב; ומשערים בכל אדם לפי מה שהוא, הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו; ולא מלא לוגמיו ממש, אלא כדי שישלקנו לצד אחד בפיו ויראה כמלא לוגמיו, וכו' עכ"ל.
⁸² מ"ב סי' תרי"ב ס"ק כ"ז ז"ל: לפעמים המלא לוגמיו (ר"ל משני הצדדים) ברביעית (approx. 3 ounces) או יותר מרביעית כגון באדם גדול ביותר. ולהיפך באדם קטן דמלא לוגמיו ידיה (ר"ל משני הצדדים) הוא פחות מרוב רביעית (approx. 1.5 ounces) ג"כ חייב כיון דמיתב דעתיה, וכו' עכ"ל. ועי' בה"ל סי' רע"א סעי' י"ג שכתב בזה"ל: כבר בחנתי ונסיתי בכמה אנשים בינונים המלא לוגמא שלהם משני הצדדים ועלה לכל היותר רק עד שני ביצים בינונים בקליפה, עכ"ל. יוצא לנו לפי הבה"ל שהשיעור מלא לוגמיו של שני צדדים הוא 100 סמ"ק נמצא שהשיעור מלא לוגמא מצד אחד, הוא 50 סמ"ק, שהוא פחות קצת משני "אונסים" (two ounces).
⁸³ כתוב בתורה (ויקרא כ"ג) "כי כל הנפש אשר לא תענה בעצם היום הזה ונכרתה." וכתב הרמב"ם (שביתת עשור פ"א הל' ד') כל האוכל ושותה בו ביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה שנאמר כי כל הנפש וכו'. וכל האוכל או השותה בו בשוגג חייב קרבן חטאת קבועה, עכ"ל.
⁸⁴ איתא בגמ' יומא דף ע"ג ע"ב איתמר, חצי שיעור, רבי יוחנן אמר אסור מן התורה, ריש לקיש אמר מותר מן התורה, ואנן נקטין כרבי יוחנן (רמב"ם שביתת עשור פ"ב הלכה ג') ומובא בהלכה בשו"ע (סי' תרי"ב ס"ה) ז"ל: הא דבעינן שיעור היינו לחיוב כרת או חטאת, אבל איסורא איכא בכל שהוא, וביאר שם המ"ב (ס"ק י"א) דמש"כ איסורא איכא ר"ל מן התורה, (דאנן נקטין דחצי שיעור אסורו מדאורייתא, עי' שו"ע הרב שם, סעי' ט"ז).

Nevertheless, persons who are weak or ill (or who may miscarry, or are within the first three days of childbirth), whose fasting may possibly exacerbate their condition (or the condition of their baby) to the extent that it becomes life-threatening, are exempt from fasting (as discussed in the following section C.1).

1. Persons Exempt from Fasting on Yom Kippur

In this section we discuss persons who are exempt from fasting on Yom Kippur in the following format:

- a. Seriously Weak or Ill
- b. Pregnant
- c. Childbirth
- d. Miscarriage
- e. Nursing
- f. Fainting
- g. Kidney Stones
- h. Diabetes
- i. Cancer

Note: In some instances persons who are exempt from fasting will be instructed to eat or drink “*shiurim*,” in order to provide them with needed sustenance and hydration while at the same time downgrading the prohibition of eating and drinking to a less severe *issur*.⁸⁵ Instructions for eating “*shiurim*” are discussed in detail in Section D.2 (following this section).

Because of the complexity and severity of the medical and halachic issues involved, one should not take it upon oneself to decide whether or not one should eat on Yom Kippur. Both the person who errs in being unnecessarily lenient⁸⁶ and the person who errs in being unnecessarily stringent⁸⁷ may violate

⁸⁵ מבואר בשו"ע סי' תרי"ב סעי' ה' ומ"ב שם ס"ק י"א דבאוכל שיעור שלם יש איסור כרת משא"כ אם אוכל פחות מכשיעור אינו עובר כרת אבל עובר איסור דאורייתא גרידא. ראה הע' הקודמת.

⁸⁶ היינו שטועים ואוכלים היכא שאין צד היתר ועוברים על איסור כרת כשאוכל שיעור שלם, או עכ"פ עוברים על איסור דאורייתא גרידא כשאוכל פחות מכשיעור, ראה הע' הקודמות.

⁸⁷ מ"ב סי' תרי"ח ס"ק ה' ז"ל: כתבו הפוסקים אם החולה רוצה להחמיר אחר שצריך לכך עליו נאמר "אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש". עוד כתבו דבמקום שמאכילין אותו אין צריך כפרה ע"ז דאונס רחמנא פטריה וכו', עכ"ל. וז"ל ערוך השולחן סי' תרי"ח סעי' ד': חולה שצריך לאכול ואינו רוצה מאכילין אותו בעל כרחו, ומייסרין אותו בדברים שהוא מחוייב ע"פ התורה לאכול ואם לא יאכל וימות הוי כמאבד עצמו לדעת ואין לו חלק לעוה"ב, עכ"ל. ע"ע באג"מ ח"ד סי' קכ"א דמי שרשאי לאכול ביוה"כ ועדיין הוא מצטער מזה שלא תתענה ביו"כ, לא מצינו זה באדם תלמוד חכם רק באנשים שאינם ת"ח או נשים.

serious Torah prohibitions. Rather, the decision to fast or to eat “*shiurim*” or to eat normally should be determined by a halachic authority⁸⁸ knowledgeable in the medical ramifications of the specific case.⁸⁹

Persons who are not exempt from fasting on Yom Kippur are still, in many instances, eligible to take medication on Yom Kippur. This is discussed in the last part of this section (D.3).

a. Seriously Weak or Ill

Persons who are seriously weak or ill* whose doctor advises that fasting may possibly exacerbate their condition – to the extent that it may become life-threatening – are exempt from fasting.⁹⁰ This does not mean that the patient is at risk to possibly die now as a result of fasting. Rather, it means that by not eating he may worsen his condition to the extent that it may shorten the time he has to live.⁹¹

*E.g., serious cases of congestive heart failure, excessively high or excessively low blood pressure,⁹² lung disease (e.g., COPD), mononucleosis,⁹³ cancer patient undergoing chemotherapy,⁹⁴ post-operative patients, etc.

Optimally, one should consult with a doctor who is familiar with his case and who himself fasts on Yom Kippur.⁹⁵ However, if an observant Jewish doctor is not an option, one may rely on the assessment of a non-Jewish doctor or non-observant Jewish doctor (even though the doctor doesn't understand the seriousness of fasting on Yom Kippur).⁹⁶

⁸⁸ ראה הע' 10 מש"כ בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל.

⁸⁹ עי' מ"ב סי' תרי"ח ס"ק כ"ד ז"ל: כתבו האחרונים דצריך כל מורה להיות דינים אלו שגורים בפיו מבעיוה"כ כי יוכל להיות דבשהיות מעט יש בו סכנת נפשות. ואם הוא שאלה שהמורה צריך לעיין הדין ויש שם אחר בקי שיוודע להשיב מיד אין חולקים בזה כבוד להרב, עכ"ל.

⁹⁰ שו"ע סי' תרי"ח סעי' א' ז"ל: חולה שצריך לאכול, אם יש שם רופא בקי אפילו הוא עובד כוכבים שאומר אם לא יאכילו אותו אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן, מאכילין אותו על פיו, ואין צריך לומר שמא ימות.

⁹¹ ערוך השלחן סי' תרי"ח סעי' ד'. חוט שני חלק ד' עמ' רנ"ד ז"ל: אין הפירוש שאם יתענה הרי סכנתו קרובה וימות מיד אחר התענית, אלא פירוש שכל שמחמת התענית יחלש ותגבר עליו מחלתו עד שישתכן אפי' לאחר שנה מחמת התענית וכו' עכ"ל.

⁹² **לחץ דם** – חוט שני ח"ד עמ' רנ"ד ז"ל: לחץ דם גבוה או נמוך, יש פעמים שהוא מצב של סכנה, ויש לברר אם התענית תסכן את מחלתו, עכ"ל.

⁹³ **מונו** – חוט שני ח"ד עמ' רנ"ד ז"ל: מחלת "מונו" הוא זיהום בדם, וכו' ויש לשאול את הרופאים האם הימנעות משתייה יכולה לגרום להחמרת מצבו, ולשאול לחכם כיצד לנהוג, עכ"ל.

⁹⁴ **סרטן** – חוט שני ח"ד עמ' רנ"ד ז"ל: חולי סרטן, וכו' שמקבלים טיפול ותרופות שאולי נשאר גרורות בגופם וכו' והם מרגישים בטוב והולכים ברחוב כאחד האדם, וכו' מרן החזו"א היה אוסר עליהם להתענות ביוה"כ, ואל לנו להקל בעניני חששות של פיקוח נפש, עכ"ל.

⁹⁵ ראה הע' הקודמת.

Even if the patient is advised that he can circumvent having to drink on Yom Kippur by receiving intravenous (IV) hydration which can be inserted before Yom Kippur, he should nevertheless choose to drink regularly rather than through IV fluids.⁹⁷ He should drink *shiurim* of fluids (which in almost all cases will satisfy the need for hydration).

b. Pregnant

All pregnant women are required to fast on Yom Kippur⁹⁸ except those with high risk pregnancies⁹⁹ (e.g., diabetic, anemic, high blood pressure, etc.), or those at risk for early labor or miscarriage, in which case there is a potential life-threatening risk to mother or fetus.*

*A person may override Shabbos prohibitions in order to save the life of a prematurely born infant,¹⁰⁰ an unborn fetus, or even an embryo¹⁰¹ (a fetus during the first eight weeks of pregnancy is called an embryo). Similarly, a pregnant woman may override the

⁹⁶ **רופא עכו"ם** – חוט שני חלק ד' עמ' רנ"ב רנ"ג, ז"ל: כשאין לפנינו רופא אחר סומכין על רופא עכו"ם או על רופא ישראל מחלל שבת דעכ"פ דעתם עושה לכל הפחות ספק פיקות נפש. אמנם לכתחילה יש לשאול רופא ישראל שהוא בעצמו צם ביום כיפור שיש לו יראת שמים שאז יש לו יותר אחריות בנוגע לפיקוח נפש וכו', עכ"ל. וכעין זה מובא בספר תורת היולדת פרק נ' הע' א' בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

⁹⁷ שו"ת אג"מ ח"ד סי' ק"א שאם יכול לאכול אין לעשות לא אינטרוויננס (אפי"א) אם יכול לתחוב המחט ולסדר האינטרוויננס מערב יוה"כ עיי"ש). וכן דעת החוט שני ח"ד עמ' רנ"ב, והוסיף ז"ל: להכניס ביו"כ לחולה שיש בו סכנה צינור דרך אפו לתוך גופו (nasogastric tube) ולהכניס דרכו אוכלים טבעיים כדי שלא יהיה לו ביוה"כ הנאת גרונו, פשיטא שאין לעשות כן, כיון דמצווים אנו לדאוג לחזק את החולה שיש בו סכנה ולא להכביד עליו, עכ"ל.

⁹⁸ מבואר מגמ' פסחים נ"ד ע"ב ממש"כ שמעבורת מתענות ומשלימות (ר"ל משלים היום בתענית) ביום הכיפורים ומובא להלכה בשו"ע סי' תרי"ז ס"א.

ואף שלגבי תעניות דרבנן נקטו כמה פוסקים (ראה הע' 24 לעיל) דמעבורת שבזמנינו פטורים מלהתענות מפני שחולשות הן ביחס לדורות הקודמים, אמנם לגבי יוה"כ לא נקטו כן, כמש"כ בהליכות שלמה פ"ו דיני חולה ביוה"כ (עמ' פ') ז"ל: המעבורת חייבות גם בזמנינו בכל דיני התענית בכל חדשי הריון, כמבואר בשו"ע סי' תרי"ז ס"א, וכו' עכ"ל. וכן מובא מהגרי"ש אלישיב זצ"ל (בספר הלכות חג בחג יוה"כ, עמ' שפ"ט), ומהגר"ש וואזנר זצ"ל (בקובץ מבית לוי, יוה"כ, עמ' ט"ז), ומהגר"נ קרליץ זצ"ל (בספר חוט שני, עמ' קס"ו).

⁹⁹ וכתוב בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל (אשרי האיש פרק כ"ג אות ל"ד) בזה"ל: ואם יש למעוברת איזה בעיה רפואית, מכל סוג שהוא, וכו' חייבת לשאול מורה הוראה ורופא לפני יום כיפור אם מותר לה לצום או לא, עכ"ל.

¹⁰⁰ ואפי' תינוק הנולד לפני ז' חדשים. ואף דבשו"ע (סי' ש"ל, סעי' ז') כתוב דאין מחללין אלא בנולד לט' או לז' ושארין מחללין שבת בעד תינוק שנולד לח' חדשים, אין זה נוגע בזמנינו מכיון שיש מהלכים רפואיים להציל ולדות אלו, וכ"כ בשולחן שלמה (שם, ס"ק ט"ו) בזה"ל: גם בפחות מבן ז' דלא שייך הטעם של אשתהווי גם כן מחללין במקום שיש אינקובאטור, כי הרי עינינו רואות שעל ידי אינקובאטור יכולים לחיות גם פחותים מבן ז', עכ"ל. וכן מבואר בחזו"א (יו"ד, סי' קנ"ה, ס"ק ד').

¹⁰¹ כתב הרמב"ן בשם בה"ג (תורת האדם, שער הסכנה, ד"ה ובהלכות גדולות), ומובא בר"ן (יומא, ג' ע"ב מדפי הרי"ף), וברא"ש (יומא פ"ח, סי' י"ג), ובריטב"א (נדה, מ"ד), ובמ"א (סי' ש"ל, ס"ק ט"ו), ובבה"ל (שם, ד"ה או ספק) שמחללין שבת להציל אפי' עובר פחות ממ' יום שאין לו חיות כלל. ואפי' אם אין כאן סכנה להאם, מ"מ מחללין, מפני שאמרה תורה חלל עליו שבת אחת שמא ישמור שבתות הרבה. ויש חולקים שסוברים שאין מחללין לעובר. והא דאיתא בגמ' (יומא, פ"ב ע"א) שמאכילין מעוברת שהריחה ביום הכפורים, זה משום חשש סכנת האם, שכל המפלת בחזקת סכנה. והרמב"ן צידד כדעת בה"ג, וכן צידד הריטב"א להלכה. ועי' בדעת תורה (סי' תרי"ז, סעי' א') שמביא כמה אחרונים בזה וצידד לדינא כדעת בה"ג. ועי' בשו"ת שבט הלוי (חלק ג', סי' ל"ז) אחר שביאר סברת בה"ג ורמב"ן הנ"ל סיים בזה"ל: ולענין הלכה כתב הריטב"א והובא ג"כ בביאור הלכה סי' ש"ל דקיי"ל דמחללים על העוברים, עכ"ל.

prohibition of eating on Yom Kippur in order to save a fetus or even an embryo, even if she herself is not at risk.

A woman in the early stages of IVF or ICSI assisted pregnancies (or the like) should consult with her doctor and with a competent halachic authority to determine if she should drink *shiurim* on Yom Kippur in order to prevent miscarriage of the fetus.¹⁰²

The determination of whether or not the risk is serious enough to be eligible for an exemption from fasting should only be made in conjunction with one's doctor and a competent halachic authority.¹⁰³

Pregnant women who are experiencing vomiting or excessive lightheadedness or dizziness or significant bleeding¹⁰⁴ should lie down and drink *shiurim* right away. If her symptoms persist, she should call her doctor.

Pregnant women who are experiencing abdominal pain, or a low-grade fever (i.e., 100.5° or above), or leakage, or a discharge with a bad odor, should call their doctor and drink without *shiurim*.¹⁰⁵

When a pregnant woman becomes dehydrated from fasting on Yom Kippur, she is at risk of inducing early labor and childbirth. If she begins to feel contractions, she can avoid or limit the risk of dehydration by staying in bed. It is preferable that she stay in bed rather than go to shul* and thereby place herself in a situation where she will need to eat.¹⁰⁶

*If the husband's assistance at home is needed to facilitate her staying in bed in order to avoid her need to eat or drink, it is preferable for the husband to stay home and assist her rather than going to shul.¹⁰⁷

If she has not yet reached the expected time for delivery (before the 38th week of pregnancy) and begins to feel the possible onset of labor (one or two very strong contractions, or has four or more contractions within the span of an hour), she should

¹⁰² הליכות שלמה שם, ז"ל: וכן מי שנתעברה בעזרת סוגי טיפולים שע"פ דעת מומחים יש על ידם בשבועות הראשונים של ההריון סכנת הפלה גדולה יותר מבשאר מעוברות, צריכה לשתות כשחל יוה"כ באותן השבועות פחות פחות מכשיעור, עכ"ל. וכידוע שיש בזמנינו כמה סוגי טיפולי פוריות ולכן צריכה להתייעץ עם הרופא שלה ועם מורה הוראה לדעת אם יש לאותה טיפול שלה סיכון של הפלה מפני התענית.

¹⁰³ ראה הע' 84 לעיל.

¹⁰⁴ חוט שני חלק ד' עמ' רנ"ה.

¹⁰⁵ ע"פ רופאים מומחים וכן מובא בחוט שני שם.

¹⁰⁶ ספר חג בחג פרק כ"ה הע' 5 בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל. הליכות שלמה שם (ח"ב פ"ו אות ג'), ז"ל: ופשוט שגם לא תלך לבית הכנסת במשך היום, עכ"ל.

¹⁰⁷ ספר חג בחג שם בשם בעל שבט הלוי זצ"ל.

drink 2 or 3 eight-ounce glasses of water or grape juice or Powerade (no *shiurim*) in an effort to stop the onset of labor. Should the contractions stop, she should rest and continue drinking – but with *shiurim*.¹⁰⁸

If she has reached her time for delivery (38th week), when mother and infant are no longer in danger of early childbirth, there is no need for her to break her fast should contractions begin. Nevertheless, once she starts active labor (strong contractions at regular intervals, typically every five minutes, or when the water breaks) she is permitted to eat and drink normally in order to have strength for the delivery.^{109 *}

*If she is already in the hospital when active labor starts, she will typically be on IV fluids in which case additional drinking is unnecessary. Furthermore, the medical team will typically restrict her from food and drink until after the delivery.

c. Miscarriage

A miscarriage has the same halachic status as a viable childbirth with regard to being exempt from fasting on Yom Kippur.¹¹⁰

Many Poskim are of the opinion that the exemption from fasting also applies to a woman who miscarried early in the pregnancy, provided that the embryo is past the fortieth day of its development.¹¹¹ If the miscarriage occurs prior to forty days she is not exempt from fasting.

¹⁰⁸ הליכות שלמה שם (ח"ב פ"ו אות ג'), שאם הרופא חושש שהצום עלול לגרום לה להפיל עוברה אז צריכה ודאי לאכול אך בכה"ג סגי לה בפחות פחות מכשיעור עכ"ד.

¹⁰⁹ ראה הע' 95 לעיל בסמוך.

¹¹⁰ כתוב בבה"ל (תרי"ז ס"ד ד"ה יולדת) בשם שדי חמד שכ' בשם כמה אחרונים דהמפלת גם כן דינה כיולדת לענין שלא תתענה ביום כיפור. וראה הע' הבאה.

¹¹¹ ראה הע' הקודמת מש"כ בשם הבה"ל דהמפלת ג"כ דינה כיולדת. אכן לא ביאר הבה"ל מאיזה זמן בהריונה נותנין לה דין יולדת. ועי' בספר חוט שני (ח"ד, עמ' רמ"ח) שכתב בזה"ל: מפלת לאחר מ' יום ג"כ דינה כיולדת לענין ג', ז', ולי וכו'. מיהו אם מפלת תוך מ' יום, אע"ג דמחללין עליה את השבת כמבואר בר"ן ובראשונים, מ"מ אין לה דין ג', ז', לי, עכ"ל. וכן פסק הגרש"ז אויערבאך זצ"ל מובא בהליכות שלמה פ"ו הע' 14 ז"ל: אין הבדל בין יולדת ולד חי או מת ר"ל, ובין המפלת כשעברו לפחות ארבעים יום מתחילת הריונה, עכ"ל.

d. Childbirth

During childbirth¹¹² – from the start of active labor¹¹³ until 72 hours after the birth¹¹⁴ – the expecting mother is exempt from fasting. Even if she does not ask for food nor does the doctor direct her to eat, nevertheless, after delivery she should be encouraged to eat and drink in order to recover from the loss of blood and internal stress of childbirth.¹¹⁵

During the first 72 hours, if she insists that she does not need to eat or drink on Yom Kippur, we require her to at least eat and drink *shiurim*.¹¹⁶

During the next 96 hours if the doctor (or if she herself) says she needs to eat or drink, she is permitted to eat *shiurim*.¹¹⁷

e. Nursing

Nursing mothers are required to fast on Yom Kippur.¹¹⁸ However, if there is a reasonable risk that her fasting will decrease the amount of milk needed for the baby, and the baby's primary sustenance is mother's milk, she will typically be directed to drink *shiurim*.¹¹⁹

¹¹² שו"ע סי' תרי"ז ז"ל: יולדת, תוך שלשה ימים לא תתענה כלל, משלשה עד שבעה, אם אמרה צריכה אני, מאכילין אותה, מכאן ואילך, הרי היא ככל אדם, עכ"ל.

¹¹³ מ"ב סי' תרי"ז ס"ק ט' ז"ל: ואפילו אם לא ילדה עדיין רק אחזו לה חבלי לידה וכו' נקראת גם יולדת לענין זה שלא תתענה, עכ"ל.

¹¹⁴ הנה אף שהמחבר בשו"ע שם (תרי"ז סעי' ד') פסק דאלו ג' וז' ימים מונים לפי היום ולא מונים מעת לעת (למשל אם נולד בשעה שישית שהוא שעה קודם שקיעה ביום ז' בתשרי מונה הג' ימים שעה אחת של ז' וח' וט') אבל המ"ב (שם ס"ק י"ג) מביא שכמה פוסקים חולקים וסוברים שמונים ג' ימים מעת לעת והכריע כן למעשה (למשל משעה ו' של ז' תשרי עד שעה ו' של י' תשרי יום כיפור).

¹¹⁵ מ"ב סי' תרי"ז ס"ק י' ז"ל: בלא אמרה איני צריכה מאכילין אותה כדרכה וא"צ לחלק בפחות מכשיעור, עכ"ל.

¹¹⁶ משנה ברורה שם (סי' תרי"ז ס"ק י') ז"ל: אכן מ"מ יש להאכילה אז פחות פחות מכשיעור, עכ"ל.

¹¹⁷ מ"ב סי' תרי"ז ס"ק י"א ז"ל: ומאכילין אותה פחות פחות מכשיעור. ומהני אמירתה משום דלב יודע מרת נפשו, עכ"ל.

מג' עד ז' אם היא אומרת שאינה צריכה לאכול – עי' ערוך השולחן סי' תרי"ז סעי' ד' ז"ל: ואם אמרה איני צריכה מניחין אותה להתענות ושואלין את פיה ותשיב הן או לאו, ובזמנינו ידוע שהן בעצמן יגידו תמיד שאינה צריכה וא"א לסמוך על זה, ולכן אם יש רופא ישאלו אצל הרופא ואם לאו יגידו הנשים הבקאות ואם יש ספק מאכילין אותה פחות פחות מכשיעור דספק נפשות להקל, עכ"ל, וכנר' שכן נוהגין.

¹¹⁸ מבואר מגמ' פסחים נ"ד ע"ב שמניקות מתענות ומשלימות בו ביום הכיפורים. ומובא להלכה בשו"ע סי' תרי"ז סעי' א'.

¹¹⁹ הליכות שלמה דיני חולה ביום הכיפורים ח"ב פ"ו סעי' ב' ז"ל: מינקת אם יש חשש שיתמעט החלב ע"י התענית או שמרגשת בעצמה שהוא מתחסר, תשתה פחות פחות מכשיעור וכו' עכ"ל. והוסיף שראוי שתרבה בערב יוה"כ בשתייה כדי שלא תזקק לכך (שם הע' ה').

Halachic and medical sources emphasize the importance of mother's milk (as opposed to formula)¹²⁰ for at least the first six months after birth¹²¹ in order to promote the health, growth, and development of the child. Thus, the Poskim permit the mother to drink *shiurim* on Yom Kippur to enable nursing when the baby's primary sustenance, even if the infant can be fed formula.*

Beyond the first six months, the use of mother's milk as opposed to formula is not as essential. Thus, drinking (even by way of *shiurim*) to enhance production of mother's milk is generally prohibited once the infant is older than six months and tolerating other foods or formula.

* However, if the mother would normally give the baby a bottle on occasion (e.g., going to a wedding or in the middle of the night) and the baby can suffice with one bottle (e.g., near the end of Yom Kippur), then she should give the baby a bottle rather than break her fast.¹²²

f. *Fainting*

If a person faints for unknown reasons – and loses consciousness but recovers within seconds – he should be given an ample amount to drink (no *shiurim*).¹²³ As soon as possible, he should be medically assessed to rule out any serious cause (e.g., arrhythmia, stroke, etc.).

Note: If a person is about to faint,¹²⁴ ideally have him lie flat on his back and elevate his legs. If this is impractical (e.g., he is sitting on a chair) have him slowly bend forward and place his head between his knees. When a person

¹²⁰ וכן פסק מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל לגבי מינקת ביום כיפור (הליכות שלמה הל' יוה"כ ח"ב עמ' פ"ב הע' 12) ז"ל: וכן אמר למורים פה עיר הקודש להורות לרבים דאין להתחשב כלל באשה מינקת בתחליפי חלב, לפי שמזונו של התינוק הוא חלב אם, ואין נכון כלל למעט בהנחתו כל היכא דאפשר, עכ"ל. ועי' בשולחן שלמה ערכי רפואה ח"ג עמ' קל"א, ז"ל: תינוק שאינו יכול לינק משדי אמו וכו' מותר לה לשאוב חלב מדדיה לתוך כלי בשבת (ר"ל אף שיש בזה איסור תורה, ראה הע' הבאה) משום שאם ישקוהו תחליף חלב (formula) או סוג אחר של חלב התינוק עלול להסתכן, עכ"ל.

¹²¹ הליכות שלמה שם (הע' 11) ז"ל: ואם כבר עברו חדשים רבים מיום הלידה לפעמים אין להקל כולי האי (להתיר שתיה בשיעורים) ויעשה שאלת חכם, עכ"ל. ולא פרט כמה חדשים, אכן על פי דעת רופאים מומחים בהזנת תינוק אפשר שאחר ו' חדשים אין תחליפי חלב מזיק כל כך.

¹²² כך שמענו מהגר"ש מילר שליט"א.

¹²³ חוט שני חלק ד' עמ' רנ"ג ז"ל: מי שנתעלף ביוה"כ ולא ידוע מה הסיבה לכך, צריך ליתן לו מיד לשותות וכו', עכ"ל.

¹²⁴ עי' אג"מ ח"ד סי' קכ"א גבי אדם חלוש מאד אפי' אינו נתעלף אך קשה עליו התענית עד "שקרוב להתעלף" היינו שרואין שמראה פניו משתנות, הרי זה כעין הא דאחזהו בולמוס דמאכילין אותו מיד.

faints it is very important to check his breathing and pulse. If he is not breathing, he needs IMMEDIATE resuscitation and medical attention. Hatzolah or EMS should be called immediately. Seconds count!

g. Kidney Stones

A severe kidney stone attack is treated as possibly life-threatening due to the risk of kidney infection.¹²⁵ A person who has kidney stones and is directed to drink plenty of fluids in order to reduce the risk of an attack, should do so – but only with *shiurim*.¹²⁶ *

*Some Poskim¹²⁷ recommend that one should make the water bitter tasting (i.e., add concentrated tea, coffee granules, baking soda, or the like).¹²⁸ However, if the patient will not be able to tolerate the bitter liquid, he should drink regular water with *shiurim*.

h. Diabetes

An insulin-dependent diabetic (type-1 diabetics and some type-2 diabetics) can be at life-threatening risk from fasting due to severe hypoglycemia or hyperglycemia. Most insulin-dependent diabetics are not permitted to fast.¹²⁹ *

*In some less severe cases, if the doctor permits the patient to eat with *shiurim* he should do so. In a minority of cases of insulin dependent diabetes, the doctor will permit the patient to fast provided that he carefully monitors his blood sugar numerous times on Yom Kippur. In such a situation, if the patient is attached to a CGM and must activate an electronic reader (e.g., press a button) he must do so with a *shinui*. If the patient manually tests his blood by pricking his finger with a lancing device, he should ask a non-Jew to draw the blood. If a non-Jew is not available, he is permitted to draw the blood himself, but *only by way of shinui* (e.g., squeeze the release trigger of the lancing device with his teeth or with the back of his finger, squeeze the blood out of his finger by pressing it

¹²⁵ ע"י בשו"ת שבט הלוי (ח"ח, סי' ע', אות ה') וז"ל: ע"פ רוב בכליות ומרה וגם בבני מעיים בכאבים גדולים מאד (שאינם מחמת נפיחות המאכלים) מן הנסיון שיש שם איזה מכה של דלקת או אבן כליות וכיו"ב, – ומן הנסיון שהוא ספק פק"נ ממש, עכ"ל, וכן הוא דעת רופאים.

¹²⁶ חוט שני חלק ד' עמ' רנ"ד ז"ל: מי שיש לו אבנים בכליות וצריך הרבה נוזלים בגופו, צריך לשתות פחות פחות מכשיעור וכו' עכ"ל.

¹²⁷ הגר"ש פעלדער שליט"א בשם הסטייפלער זצ"ל.

¹²⁸ שו"ת אור לציון שם ז"ל: יתן במים דבר מר, כגון תמצית תה מרוכזת או אבקת סודה וכדומה, וישתה את המים להעביר הגלולה. וכן שמעתי מהגר"א דינר שליט"א שכך שמע מבעל שבט הלוי זצ"ל (שהיכא שצריך לפגום המים), אפשר לפגום בתמצית של תה או קפה.

¹²⁹ מובא בספר סוכרת והלכותיה עמ' 89 הע' 184 שכך פסקו הרה"ג שמואל ואזנר זצ"ל והרה"ג נסים קרליץ זצ"ל (מכתבם פורסם בחוברת זכרנו לחיים תשע"ה) שאסור לחולי סוכרת נעורים (juvenile diabetes otherwise known as insulin dependent diabetes) לצום כלל, אלא יש להם לאכול כדרכם ביום חול. וכן כתב הרה"ג יצחק זילברשטיין (שבת שבתון סעיף ג') שחולי סוכרת המטופלים באינסולין אין להם לצום כלל.

against a tabletop, insert the strip into the reader without turning it on, and then give the final push on the monitor device with an elbow or back of the hand). If he cannot extract his blood by way of *shinui*, he should eat rather than transgress the Torah prohibition of drawing blood on Yom Tov.¹³⁰

A patient with diabetes who does not require the use of insulin is typically required to fast (as he is not at risk for severe hyperglycemia or hypoglycemia), unless his doctor directed him otherwise.

i. Cancer

Patients undergoing treatment for cancer are generally debilitated and have a compromised immune system, either due to their illness or due to the treatment. Therefore, it is often important for them to maintain adequate nutrition and hydration in order to prevent life-threatening risks, especially infection. A patient with cancer must consult with his doctor and with a competent halachic authority whether he must eat regularly, or is stable enough to eat *shiurim* or is even able to fast on Yom Kippur.¹³¹

2. Instructions for Eating or Drinking “*Shiurim*”

- a. *Shiur* for Solid Food
- b. *Shiur* for Liquid
- c. Brocha

The term *shiurim* (used in the context of fasting) means that the patient is given small, measured amounts of food or drink waiting *l'chatchilla*¹³² nine minutes between each

¹³⁰ כן שמענו מהגר"ש מילר שליט"א.

¹³¹ אמנם בחוט שני ח"ד עמ' רנ"ד כתוב בזה"ל: חולי סרטן (cancer) שנמצאים בטיפולים והם מרגישים בטוב והולכים ברחוב כאחד האדם, והרופאים אינם יודעים אם התענית תשפיע עליהם להחמרת מצבם, היה נראה פשוט שמרן החזו"א היה אוסר עליהם להתענות ביום הכיפורים, ואל לנו להקל בענייני חששות של פיקוח נפש.

¹³² הנה המ"ב סי' תרי"ח ס"ק כ"א כתב בשם חתם סופר בזה"ל: הפסק בין אכילה לאכילה יהיה כשיעור ט' מינוטין שזה שיעור כדי אכילת פרס. אכן עי' אג"מ ח"ד סי' מ"א ז"ל: השיעור של תשעה מינוטין אף שמחמירין למי שצריך לאכול ביו"כ, הוא שיעור שלא מסתבר כלל ואף ביו"כ כשמצטער החולה לחכות הפסק דט' מינוטין יש להקל על החצי זמן מזה דהוא ד' מינוטין וחצי וכו'. (ולענין ברכה צידד דמסתבר טעמו של המרחשת ששיעור כדי אכילת פרס הוא רק ג' מינוט עיי"ש.) וכן הורה הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (הליכות שלמה פ"ה הע' 26) ז"ל: לכתחילה אם אין חשש כלל יש להחמיר לחושבו תשע דקות כדעת החת"ס שהביא המ"ב (הנ"ל) ומ"מ למורי הוראה הוסיף שיש להקל בזה במדת הצורך עד שש וחמש דקות לפי ראות עיני המורה, עכ"ל.

installment of food¹³³ and each installment of drink.¹³⁴ * If it is difficult to wait nine minutes one may rely on a more lenient ruling of the Poskim, as will be discussed.

Shiurim is only used as an option in cases where the patient's condition will definitely not be compromised by eating or drinking in installments. In such cases, by eating *shiurim* we effectively downgrade the prohibition of eating and drinking from a severe *issur d'oraisa* to a less severe *issur d'oraisa*.¹³⁵

*If the doctor or the *choleh* have any doubt at all as to whether eating *shiurim* will be detrimental to the patient's condition, he should eat as if it were a regular day.¹³⁶

Note: If the patient is directed to eat normally in the late morning or afternoon when he begins to feel weak, it is preferable to eat or drink *shiurim* even before he feels weak, in order to avoid the need to eat a full *shiur* later on.¹³⁷

If the patient can remain in bed without requiring *shiurim*, but the exertion of going to shul will cause the need to drink with *shiurim* (even if only one time) he should stay in bed.¹³⁸

a. *Shiur for Solid Food*

The amount of solid food* equal to a *shiur* is slightly more than a *k'zayis*¹³⁹ (slightly more than the size of a half of a hardboiled large egg).¹⁴⁰

¹³³ שו"ע סי' תרי"ח סעי' ז' ז"ל: כשמאכילין את העוברות או את החולה, מאכילין אותם מעט מעט כדי שלא יצטרך לשיעור, וכו', וישהו כדי אכילת ארבעה ביצים, עכ"ל.

¹³⁴ שו"ע סי' תרי"ח סעי' ח' ז"ל: וישקוהו פחות מאותו שיעור, וישהו בין שתיה לשתייה כדי אכילת ארבעה ביצים, ולפחות ישהו בין שתיה לשתייה כדי שיעור שתיית רביעית, עכ"ל.

¹³⁵ מבואר בשו"ע סי' תרי"ב סעי' ה' ומ"ב שם ס"ק י"א דבאוכל שיעור שלם יש איסור כרת משא"כ אם אוכל פחות מכשיעור אינו עובר כרת אבל עובר איסור דאורייתא גרידא.

¹³⁶ שולחן שלמה ערכי רפואה ח"ב עמ' רל"ט ז"ל: אין להאכיל את החולה בשיעורים אלא א"כ בטוחים בדבר שאכילה ושתייה כאלה יספיקו לו, ובספק יאכל כדי צורכו כרגיל בכל ימות השנה, ורק מן הרגע שהוא מרגיש כי כבר אין הוא צריך עוד לאכול כרגיל, יאכל בשיעורים, עכ"ל.

¹³⁷ אג"מ ח"ד סי' קכ"א ז"ל: וגם כיון שהוא חולה יש להאכילו הרבה זמן קודם לזה פחות מכשיעור מאחר שידוע שהוא סכנה לו להתענות וזה יותר טוב שלא יצטרך לאכול יותר מהשיעור כשיחכה עד שיהיה קרוב להתעלפות, עכ"ל. וכ"כ הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בשולחן שלמה ערכי רפואה ח"ב עמ' רל"ח. וכעין זה כתוב בחוט שני חלק ד' עמ' קנ"ג.

¹³⁸ שולחן שלמה שם (ערכי רפואה ח"ב עמ' רל"ט).

¹³⁹ **שיעור מאכל** – שו"ע סי' תרי"ב סעי' א'. ודעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל מובא בהליכות שלמה פ"ו הע' י"ז ז"ל: ושיעור "כותבת" לענין אוכלין, כפי המקובל מגדולי ההוראה בדורות שלפנינו הוא שלשים סמ"ק (נפח של 30 cc), עכ"ל. ולכן כתבנו בפנים שהוא קצת יותר מכזית, דלפי הכרעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל נמצא ששיעור כותבת הוא רק 4.5% יותר גדול משיעור שאנו נקטין לכזית (נפח של 28.8 cc). וכן פסק הגר"מ פיינשטיין (בקובץ לתורה והוראה קובץ ט'). וכן דעת הגר"מ פיינשטיין שהשיעור הוא בערך "אני"ז אחד (אני"ז הוא נפח של 29.5 cc).

¹⁴⁰ שו"ע סי' תפ"ו סעי' א'.

*Yogurt, leben, and the like (being thicker than beverages) are considered solids with regard to the *shiur*.¹⁴¹ (A one-ounce whiskey shot glass filled (up to the one-ounce mark) with yogurt equals a *k'zayis*.)

Before Yom Kippur one should determine the size of the portions that he will be eating in installments.¹⁴² One should eat as close as possible to the maximum amount of the *shiur* and should not try to be *machmir* by eating less.¹⁴³ **

**For example, 6 Tam Tam crackers or 4/10 of a matzoh equals a *k'zayis*, almost the *shiur* of one installment. If he plans to eat crackers or matzoh, he should know the *shiur* and not try to eat only 3 or 4 crackers just to be sure.

L'chatchilla, one should wait nine minutes between each installment of solid food.¹⁴⁴ If it is very uncomfortable for the patient to wait nine minutes between installments, he is permitted to reduce the waiting time between installments to five minutes¹⁴⁵ and if necessary, even less (according to the directive of a competent halachic authority).¹⁴⁶

b. *Shiur for Liquid*

The *shiur* of liquid is "*m'lo lugmov*," a mouthful. The *Shulchan Aruch* defines this *shiur* as an amount equal to half of the liquid that fits into the patient's own mouth.¹⁴⁷ This is

¹⁴¹ כך שמעתי מהגרש"ז אויערבאך זצ"ל. ועי' בספר ותן ברכה עמ' 381.

¹⁴² עצת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (בקובץ לתורה והוראה קובץ ט') בשם מטה אפרים (סי' תרי"ח סעי' י"א) שאם ידוע בערב יוה"כ שחולה זה היה צריך להאכילו ביוה"כ פחות פחות מכשיעור יש להכין כלי קטן וכו'.

¹⁴³ שאף אם ירצה להחמיר ליתן לו פחות וכו' גם זה מקלקל דזמנין אתי לידי סכנה מחמת זה וכו' עצת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (שם) בשם מטה אפרים (שם).

¹⁴⁴ שו"ע סי' תרי"ח סעי' ז' ז"ל: כשמאכילין את העוברות או את החולה, מאכילין אותם מעט מעט כדי שלא יצטרף לשיעור, וכו', וישוהו כדי אכילת ארבעה ביצים, עכ"ל.

והנה המ"ב סי' תרי"ח ס"ק כ"א כתב בשם החתם סופר בזה"ל: הפסק בין אכילה לאכילה יהיה כשיעור ט' מינוטין שזה שיעור כדי אכילת פרס. וכן נקטו הפוסקים שלכתחילה יש להחמיר כדעת החתם סופר. כ"כ באג"מ ח"ד סי' מ"א וכן מובא דעת מרן זצ"ל (הגר"מ פיינשטיין) (בקובץ לתורה והוראה קובץ ט' עמ' 13) וכן הורה הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (הליכות שלמה פ"ה הע' 26). אכן עי' בהערות הבאות.

¹⁴⁵ כן הורה הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (הליכות שלמה פ"ה הע' 26) ז"ל: לכתחילה אם אין חשש כלל יש להחמיר לחושבו תשע דקות כדעת החת"ס שהביא המ"ב (הנ"ל) ומ"מ למורי הוראה הוסיף שיש להקל בזה במדת הצורך עד שש וחמש דקות, לפי ראות עיני המורה, עכ"ל. ובשלחן שלמה ערכי רפואה ח"ב עמ' רל"ה כתב בזה"ל: אין לחזור ולאכול אלא א"כ עברו תשע דקות מסוף אכילה זו, וחוזר חלילה לפי כמות האכילה שהוא זקוק. ואם אי אפשר להמתין תשע דקות טוב להמתין 7 דקות, או 5 דקות עד 2 דקות, עכ"ל.

¹⁴⁶ אג"מ ח"ד סי' מ"א ז"ל: השיעור של תשעה מינוטין אף שמחמירין למי שצריך לאכול ביו"כ, הוא שיעור שלא מסתבר כלל ואף ביו"כ כשמצטער החולה לחכות הפסק דט' מינוטין יש להקל על החצי זמן מזה דהוא ד' מינוטין וחצי וכו'. וראה הע' הקודמת לפי דעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל אם א"א להמתין עד 5 דקות יש להקל עד 2 דקות. (ולענין לברך ברכה אחרונה צידד האג"מ דמסתבר טעמה של המרחשת ששיעור כדי אכילת פרס הוא רק ג' מינוט עי"ש).

¹⁴⁷ שו"ע סי' תרי"ב ז"ל: השותה ביום הכיפורים מלא לוגמיו (פירוש מלא פיו), חייב; ומשערים בכל אדם לפי מה שהוא, הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו; ולא מלא לוגמיו ממש, אלא כדי שישלקנו לצד אחד בפיו ויראה כמלא

determined by filling one's mouth – before Yom Kippur¹⁴⁸ – with the maximum amount of liquid that it can hold, then expelling the liquid into a measuring cup. Half of the patient's full mouthful is the correct liquid *shiur* for him¹⁴⁹ – typically between $\frac{3}{4}$ of an ounce and $1\frac{1}{2}$ ounces.¹⁵⁰

Persons who are directed to drink *shiurim* are not limited to water. Therefore, many Rabbonim recommend that their incremental drink should be a more satiating liquid such as clear soup* or grape juice.¹⁵¹

*Clear chicken soups, clear broth, and other non-viscous soups, even though they are eaten with a spoon, nevertheless have the *shiur* of liquids.¹⁵²

L'chatchilla one should wait five minutes between each installment of drink.¹⁵³ If a five-minute wait makes it difficult for him to obtain the hydration he requires, he may reduce the waiting time to three minutes between each installment. If one's condition requires that he drinks lots of fluids (e.g., certain forms of kidney disease,¹⁵⁴ severe diarrhea, etc.), he may, upon the direction of a competent halachic authority, reduce the waiting time to 30 seconds between installments.¹⁵⁵

לוגמיו, וכו' עכ"ל.
¹⁴⁸ מ"ב סי' תרי"ח ס"ק כ"א ז"ל: וכתבו האחרונים יש להחולה לבדוק זה מעיו"כ דהיינו שיכניס לתוך פיו משקין ויפליטם לתוך כלי, וכו' עכ"ל.
¹⁴⁹ הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (הליכות שלמה יוה"כ עמ' ס"ו) ז"ל: כיון שקשה מאד למדוד השיעור של כמלא לוגמיו, לכן כל חולה שהתירו לו לשותות פחות פחות מכשיעור ימלא קודם יוה"כ את כל פיו במים ככל יכולתו, והחצי מזה הוא ודאי פחות מכמלא לוגמיו, עכ"ל.
¹⁵⁰ מ"ב סי' תרי"ב ס"ק כ"ז ז"ל: לפעמים המלא לוגמיו ברביעית (approx. 3 ounces) או יותר מרביעית כגון באדם גדול ביותר. ולהיפך באדם קטן דמלא לוגמיו ידיה הוא פחות מרוב רביעית (approx. 1.5 ounces) ג"כ חייב כיון דמיתב דעתיה, וכו' עכ"ל. הרי המ"ב מתייחס למלא לוגמיו שלם, שחצי ממנו הוי שיעור לשתיית יוה"כ, נמצא ששיעור אדם רגיל הוא בין 0.75 – 1.5 אוינס. ואם הוא אדם גדול ביותר ומדד פיו ומצא שפיו מכיל יותר מג' אוינס, יכול לסמוך על חצי שיעור זו לשיעור שתיית יוה"כ.
¹⁵¹ חוט שני (פ"ט חולה ביוה"כ עמ' קע"א) ז"ל: מי שהתירו לשותות פחות מכשיעור המנהג ליתן להם לשותות מיץ ענבים וכיוצ"ב ולא מים, וכו' עכ"ל (דבפחות מכשיעור לא שנה לאכול מידי דהנאתו מועטת או מידי דהנאתו מרובה עי"ש).
¹⁵² מבואר מאג"מ ח"א סוף סי' ע"ה.
¹⁵³ כן פסק הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (בקובץ לתורה והוראה קובץ ט' עמ' 13) ז"ל: אמנם בשתייה אין להחמיר כ"כ (להמתין ט' מינוטין) ולכתחלה סגי להמתין חמש דקות פחות מעט בין שתייה לשתייה וכו', עכ"ל.
¹⁵⁴ דעת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שם (לתורה והוראה קובץ ט' עמ' 13) ז"ל: בשתייה וכו' ואם הוא חולה במחלת הכליות וכדומה וצריך לשתייה בהרבה ביותר יש לסמוך על שיטת הרמב"ם דבעינן הפסק דכדי שתיית רביעית שהוא לא יותר מחצי דקה, עכ"ל. וז"ל הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שלחן שלמה ערכי רפואה ח"ב עמ' רל"ו: אם אפשר ימתין אחר כל שתייה ושתייה 9 דקות או לפחות 5-7 עד 2 דקות, ואם לא יהיה לו לחולה די בשתייה כזו, אזי עכ"פ ישתה כל פעם פחות מכמלא לוגמיו ויחכה זמן מה ושוב ישתה כשיעור הנ"ל, או ישתה לאט לאט כפית אחר כפית, עכ"ל. ע"ע בהע' 110 ו111 לענין מחלה בכליות.
¹⁵⁵ דעת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שם (לתורה והוראה קובץ ט' עמ' 13).

Note: A *shiur* of solid food and a *shiur* of drink can be eaten at the same time.¹⁵⁶ For example, at 9:00am the patient can eat a half of a hard-boiled egg, and at the same time drink an ounce of juice, then at 9:09 eat the other half of egg and drink another ounce of juice. There is no waiting required between the food (solid) and the drink.

C. Brocha

One who is permitted to eat *shiurim* on Yom Kippur is required to recite a brocha *rishona* for the food that he must eat.¹⁵⁷ The brocha *rishona* will be valid for all subsequent small portions of food or drink until he finishes¹⁵⁸ (provided he did not exit the building or change locations since reciting the brocha).¹⁵⁹

One who eats "*shiurim*" will not be eligible to recite a brocha *achrona* because by eating in small installments he will usually be eating less than a *shiur* necessary for a brocha *achrona*.¹⁶⁰

¹⁵⁶ שו"ע סי' תרי"ב סעי' ב' אכילה ושתייה אינן מצטרפות, וביאר המ"ב (שם ס"ק ה') ז"ל: שאם אכל פחות מכותבת ושתה ג"כ פחות מכשיעור אינן מצטרפות ביחד לחיוב דקים להו לחכמים שאין דעתו מתיישבת בכך, עכ"ל. וכ"כ המ"ב סי' תרי"ח ס"ק כ"א ז"ל: ודע שבין אכילה לשתייה א"צ לשהות כלל וכדלעיל בסי' תרי"ב דאכילה ושתייה אין מצטרפין, עכ"ל.

¹⁵⁷ איתא בשו"ע סי' קצ"ו האוכל דבר איסור אין מברכין עליו תחילה וסוף. וכתב שם במ"ב (ס"ק ג') דה"ה אם יש עבירה באכילתו אין מברך, דהרי הוא מנאץ את השם בברכתו על זה, כדכתיב "בוצע ברך נאץ ה'". וממשיך השו"ע אבל אם אכל דבר איסור במקום סכנה מברכים עליו. וכן כתב המחבר בסי' ר"ד. וביאר שם המ"ב (ר"ד ס"ק מ"ח) בזה"ל: אע"ג שברצונו לא היה אוכל דבר זה כ"א מחמת אונס חליו, מ"מ כיון שכבר הוא חולה וחפץ להתרפאות במאכל ומשקה זה, חשיבא אכילה שיש בה הנאה, עכ"ל.

¹⁵⁸ דעת האבן העזר דאפי' פסק כל היום כולו אין צריך לברך שנית. (ודלא כמ"א סי' קפ"ד ס"ט וסי' ק"צ ס"ק ג' שמי שרוצה לפטור שתי אכילות או שתי שתיות בברכה אחת ושהה בינתיים כדי שיעור עיכול צריך לחזור ולברך ברכה ראשונה.) ולפסק האבן העזר נוטה דעת המ"ב (קפ"ד ס"ק י"ז ומשום ספק ברכות להקל), וכן משמע מערוך השלחן (קפ"ד ס"ח) וכן פסק הגרש"ז אויערבאך זצ"ל במנחת שלמה (סי' י"ח אות ג') דלא קי"ל כהמ"א לענין ברכה ראשונה. (ואף שיעצו הפוסקים שנכון לברך ברכה אחרונה אחר כל אכילה להוציא את עצמו מספק חיוב ברכה ראשונה, מ"מ כאן א"א להסיר הספק ע"י ברכה אחרונה שהרי אוכל פחות משיעור המצריך ברכה אחרונה.) שוב ראיתי שכן פסק הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (הליכות שלמה ח"ב עמ' צ"א) לענין אכילת שיעורים ביוה"כ ומביא שם ממש"כ מהרש"ם (דע"ת סי' תרי"ח ס"ז) דאין אכילת שיעורים נחשב כהיסח דעת מאכילה ראשונה לאכילה שניה ומשניה לשלישית וכו', דהרי אינו מסיח דעת מאכילה רק שהאיסור מנעו מלאכול, (ולכן מברך בתחילה ואינו מברך בכל פעם ופעם).

¹⁵⁹ שו"ע סי' קע"ח, ועי' בספרינו ותן ברכה פרק ט' כל הפרטים בהלכות אלו.

¹⁶⁰ דהיינו שאין חייב ברכה אחרונה על אכילה אלא מי שאכל כזית בתוך כדי אכילת פרס, כמבואר בשו"ע סי' ר"י סעי' א', ואינו חייב על שתייה אלא אם שתה רביעית בתוך כדי שתית רביעית כמבואר בשו"ע שם ובסי' ק"צ סעי' ג'. ראה בספרינו ותן ברכה עמ' 246 – 250 פרטים בדינים אלו.

ואף דחיוב ברכה אחרונה בכזית וחייב אכילה ביוה"כ בכותבת (שהוא יותר גדול קצת מכזית), מ"מ דעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שלא לברך ב"א (הליכות שלמה ח"ג עמ' צ"א) וז"ל: מ"מ כיון שנהוג להחמיר לצאת ידי כל הדעות בשיעור הכמות והשהיה, מסתבר דאי אפשר שיאכל ודאי כזית בכדי אכילת פרס, עכ"ל.

Patients who are directed to eat “*shiurim*,” if they eat bread, should not wash (*n'tilas yodayim*).¹⁶¹

However, patients who are directed to eat normally, if they eat bread, should wash *n'tilas yodayim* as they would on a regular day.¹⁶² If they eat a *k'zayis* of bread within three or four minutes they are required to recite *bircas hamazon*.¹⁶³ According to many Poskim, *yaaleh v'yavo* should be added to *bircas hamazon*.¹⁶⁴ The phrase *yom hakippurim hazeh* is inserted in *yaaleh v'yavo* of bentching. If Yom Kippur falls on Shabbos, *r'tzei* should also be added.¹⁶⁵

d. No Kiddush

There is a halachic uncertainty with regard to the requirement of kiddush on Yom Kippur, even for Yom Kippur which falls on Shabbos.* Therefore, one who is directed to eat may not recite kiddush (even if he wishes to be *machmir*). This is because according to the opinion that kiddush is not required, it would be a brocha *l'vatolah*.¹⁶⁶

*Although we do not recite kiddush, nevertheless, the Poskim recommend that everyone (not only sick persons) should preferably be *yotzeh* the mitzvah of sanctifying Shabbos on Shabbos Yom Kippur. Thus, when one recites the words “*mekadesh haShabbos*” in *Sh'mona Esrei*, he should have specific intention to also be *yotzeh* the mitzvah of remembering Shabbos to sanctify it.¹⁶⁷

¹⁶¹ השאלה ששלחנו להגרי"ח קניבסקי שליט"א: מי שצריך לאכול פת ביום כיפור בשיעורים פחות מכזית האם מותר ליטול ידיו עד הפרק (בלי ברכה), וכתב לנו: לא.

¹⁶² שו"ת לבושי מרדכי חלק יו"ד תנינא סי' י"א, דכיון שאין זה רחיצה של תענוג שרי, וכ"כ שבט הלוי ח"ח סי' קל"ט ז"ל: לדידי פשוט דאין בו איסור רחיצה ויטול ידיים כדרכו (וציין ללבושי מרדכי הנ"ל) וכו' עכ"ל ממש"כ כדרכו משמע שיטול עד הפרק (דהיינו עד מקום חיבור היד והקנה wrist), כמבואר בשו"ע סי' קס"א סעי' ד' ובבה"ל שם ד"ה וראוי לנהוג. וכן פסק הגרש"ז אויערבאך זצ"ל ז"ל: האוכל פת ביוה"כ חייב ליטול ידיו לסעודה כדן נט"י בשאר ימות השנה, כלומר עד לפרק היד, עכ"ל. ע"ע בספרינו תורת החציצה פ"ב (הלכות נט"י) עמ' 97.

¹⁶³ שו"ע סי' קס"ח סעי' ט', וסי' קפ"ד סעי' ו', וסי' ר"י סעי' א'.

¹⁶⁴ שו"ע סי' תרי"ח סעי' י' ז"ל: חולה שאכל ביוה"כ ונתיישב דעתו בענין שיכול לברך, צריך להזכיר של יוה"כ בברכת המזון, שאומר "יעלה ויבא", בבונה ירושלים, עכ"ל. וביאר המ"ב (שם ס"ק כ"ט) דכיון דבהתירא אכל הו"ל יוה"כ כמו לדין שאר יום טוב.

¹⁶⁵ מ"ב שם (תרי"ח ס"ק כ"ט).

¹⁶⁶ מ"ב סי' תרי"ח ס"ק כ"ט ז"ל: ועכ"פ קידוש בודאי אין לו לעשות דיש חשש ברכה לבטלה, עכ"ל, (המ"ב נקט כמ"א שם ס"ק י', ודלא כרע"א שם אות ג'). וכן פסק הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שחולה אינו מקדש לא כשחל יוה"כ בחול ולא כשחל בשבת (הליכות שלמה עמ' נ"ד הע' 16). וכן פסק הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בקובץ לתורה והוראה (ח"ט עמ' 13) ז"ל: ופשוט וכו' אינו צריך לקדש על היין דכל מה דאפשר למעט ממעטין וכו' עכ"ל. ומש"כ שיהיה ברכה לבטלה היינו קידוש של ערב, דהא קידוש של יום (בפה"ג) לא שייך ברכה לבטלה.

¹⁶⁷ **לכוון בשעת תפילה לצאת קידוש יום השבת** – דעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל מובא בהליכות שלמה עמ' נ"ד, ז"ל: יוה"כ שחל בשבת, טוב לכוון בו בהזכרת שבת שבתפילת ערבית, לצאת מצות "זכור את יום השבת לקדשו". ובהע' ו' ביאר בזה"ל: דנהי דלא קיים מצות קידוש מדרבנן משום דבעינן על הכוס ובמקום סעודה, מ"מ מקיים המצוה מדאורייתא, עכ"ל. וכן הורה הגרי"ח זוננפלד זצ"ל (מ"ב דפוס דרשו סי' תרי"ט הע' 11, בשם לוח ארץ ישראל).

Section D: Taking Medication on Yom Kippur

1. Swallowing Bitter Pill on Yom Kippur
2. Swallowing Pill with some Water on Yom Kippur
3. Inserting Suppository or Applying Patch on Yom Kippur

Patients with life-threatening conditions* are unequivocally permitted to take their medications on Yom Kippur.

*A person need not be confined to the hospital, or even confined to a bed in order to be considered life-threatened. For example, most persons taking cardiac medications, antibiotics for internal infection, high blood pressure medications, anti-rejection medications after a transplant, diabetic medications, and chemotherapy medications for cancer, are all considered life-threatened without their medicine (even when they are not confined to a bed).¹⁶⁸

In many instances, even patients with much less severe conditions are nevertheless permitted to take medications on Yom Kippur – as about to be explained.

In order to determine when one who is *not* life-threatened may take medications on Yom Kippur, we must consider that besides the *issur d'oraisa* (Torah prohibition) of eating and drinking,¹⁶⁹ there is an *issur d'rabbanan* to use any form of medication on (Shabbos, Yom Tov or) Yom Kippur.¹⁷⁰

For example, aspirin, acetaminophen, or ibuprofen are all available in rectal suppository form, or in a skin patch form. Insertion of a suppository or applying a skin patch is *not* a form of eating and is permitted even for minor ailments on any other fast day.¹⁷¹ However, on Yom Kippur one may not take medication for a minor or moderate headache (unless

לכוון בשעת תפילה לצאת קידוש יוה"כ – ועי' חתם סופר בגליון שו"ע סי' רע"א שגם יוה"כ שחל ביום חול טעון זכירה כמו יוה"כ שחל בשבת וסיים בזה"ל: ולפי זה למה דקיי"ל מצות צריכות כוונה, צריך לכוון בתפילת יום הכיפורים בין בחול ובין בשבת לצאת ידי חובת זכירה, ובשבתות דעלמא לא יכוון לצאת בתפילה כדי שיצא ידי חובת קידוש דאורייתא מן המובחר (ר"ל לזכור בקידוש על הכוס ובמקום סעודה).

¹⁶⁸ איתא בגמ' (ע"ז דף כ"ח ע"א) דמחללין על מכה של חלל, ומובא להלכה בשו"ע או"ח סי' שכ"ח סעי' ג'. ועי' בשבט הלוי ח"ג סי' ל"ו דלאו דוקא מכה ממש דה"ה חולה פנימית אפילו בלי מכה נקרא מכה של חלל.

¹⁶⁹ ראה הע' 69.

¹⁷⁰ הנה רפואה שאסור בשבת (שו"ע סי' שכ"ח) אסור אפי' ביום טוב (סי' תצ"ו ס"ב, מ"ב שם, וסי' תקל"ב מ"ב ס"ק ה') וכש"כ ביוה"כ. אבל לצורך חולה שאב"ס מה שמותר בשבת מותר נמי ביוה"כ (מטה אפרים תרי"ג ס"ג, מ"ב סי' תרי"ג ס"ק י', ושעה"צ אות י"ג, ועוד).

¹⁷¹ לענין היתר ביוה"כ לשים פתילה בפי הטבעת ראה הע' 64 לעיל.

it is so severe as to be incapacitating¹⁷²)* because there is an *issur d'rabbanon* of taking medicine on Yom Kippur even if it is not breaking the fast.

*A person whose illness is not life-threatening, but who feels so sick that he stays in bed (e.g., someone with a severe cold or the flu), is considered to be incapacitated.¹⁷³ Even one whose illness does not force him to stay in bed (e.g., someone with severe diarrhea), but it causes his whole body to hurt, or to feel weak and sluggish, is also considered to be incapacitated.¹⁷⁴ Furthermore, when an illness causes a person so much pain or discomfort that he cannot function normally (i.e. he is so "out of commission" that he would stay in bed if that would help him), that person is considered to be incapacitated.¹⁷⁵

Nevertheless, a person who is suffering from an incapacitating illness is permitted to apply a skin patch or to insert a suppository – because that is not considered eating on Yom Kippur,¹⁷⁶ nor is the incapacitated patient subject to the *issur d'rabbanon* of taking medicine.¹⁷⁷

¹⁷² ע"י קצות השלחן סי' קל"ח בבד"ה ס"ק ל"א וז"ל ואם מרגיש שאינו יכול לעמוד על רגליו, ואינו הולך כבריא רק בקושי גדול, הוי כחולה כל הגוף, עכ"ל.

¹⁷³ שו"ע (סי' שכ"ח, סעי' י"ז). ועי' בספר חוט שני (ח"ד, עמ' קצ"ז) ביאורו של הגר"נ קרליץ זצ"ל וז"ל: בגדר "נפל למשכב" אינו דוקא שנפל לגמרי למשכב, אלא אפי' אם הוא מתגבר ומתאמץ ללכת כגון לבית הכנסת להתפלל, מיקרי נפל למשכב, כיון דלולי התאמצותו היה במשכב, אם במצבו הרגיל היה צריך לשכב מחמת חוליו אף אם הוא מתגבר על עצמו, חשיב נפל למשכב, עכ"ל.

ולענין מי שהביא על עצמו החולי – כגון שאכל איזה מאכל כזה שידע בודאי שיביא אותו חולי, כתב בארחות חיים (סי' שכ"ח, ס"ק י"ט) בשם ספר חקר הלכה, שאסור לעשות בשבת בשבילו אפי' מלאכה דרבנן, ומביא ראיה ממגן אברהם (סי' תר"מ, ס"ק ד') ז"ל: מי ששותה משקה המשלשל אע"פ שמצטער הרבה מ"מ חייב בסוכה דה"ל לעשותו קודם החג או אחריו, עכ"ל המ"א. אבל בחולה שיש בו סכנה מותר, (ר"ל בחולה שייב"ס אף שהוא הביא על עצמו הסכנה, חייב להצילו ומחללים עליו את השבת. ראה ספרינו רפואת ישראל פרק ג' הע' 20).

¹⁷⁴ רמ"א (סי' שכ"ח, סעי' י"ז) וז"ל: או שיש לו מיחוש שמצטער וחלה ממנו כל גופו שאז אע"פ שהולך, כנפל למשכב דמי, עכ"ל. ועי' בערוך השולחן (שם, סעי' י"ט) שכתב בזה"ל: מי שיש לו מיחוש שיע"ז נחלש כל גופו, ואף שמתחזק והולך אך הילוכו בכבידות ובחלישות, ודינו כנפל למשכב בחולה שאין בו סכנה, עכ"ל. ע"ע מנחת שבת (סי' צ"א, ס"ק י"ז) דמי שיש לו כאב ראש ויש לו חמימות קצת וגם כל פרקי אבריו כאבים, אע"פ שהולך הוי בזה כחולה כל גופו.

ועי' בספר חוט שני (ח"ד, עמ' קצ"ז) ביאורו של הגר"נ קרליץ זצ"ל וז"ל: אף שיש לו מיחושים או כאבים במקום מסויים בגופו ולא בכל גופו, מ"מ אם מחמת הכאבים אינו יכול לתפקד ולהתגבר לעשות מה שצריך לעשות בדרך כלל מיקרי שמחמת המיחוש והצער חלה כל גופו, ודינו כחולה שאין בו סכנה, עכ"ל. עוד כתוב שם (עמ' ר"א) ז"ל: אדם שיש לו מיחוש עד כדי כך שזה משפיע עליו שאינו יוכל לאכול כלל מחמת זה, מיקרי כבר עכשיו חולה שאין בו סכנה, עכ"ל.

¹⁷⁵ שולחן שלמה (סי' שכ"ח, ס"ק כ"ג) וז"ל: כאב חזק אשר השכיבה אינה עוזרת, אבל אלמלא היה עוזרו היה שוכב מחמת צערו, חושבני שדינו כנחלש כל גופו וכנפל למשכב, עכ"ל.

¹⁷⁶ ראה הע' 75 לעיל בסמוך.

¹⁷⁷ מטה אפרים תרי"ג ס"ג, מ"ב סי' תרי"ג ס"ק י', ושעה"צ אות י"ג, ועוד.

1. Swallowing Bitter Pill on Yom Kippur

Furthermore, a person suffering from an incapacitating illness is even permitted to swallow a bitter tasting pill or capsule, because that is considered “not eaten in a normal manner” which is permitted for a sick person even on Yom Kippur.¹⁷⁸

2. Swallowing Pill with some Water on Yom Kippur

If one cannot swallow a pill without liquid, he may add a few drops of soap* to a spoonful of water¹⁷⁹ or crush and dissolve part of the bitter pill into a spoonful of water, and use that water to help swallow the pill.¹⁸⁰ In either case since the water is no longer fit to drink (and is less than a *shiur*),¹⁸¹ the prohibition of not drinking on Yom Kippur is reduced to an *issur d'rabbanon*, which is permitted for the incapacitated patient.**

¹⁷⁸ **בליעת כדורי תרופות ביוה"כ** – ביומא פ"א ע"א תנן אכל אוכלין שאינן ראויין לאכילה, ושתה משקין שאינן ראויין לשתיה, ושתה ציר או מורייס – פטור. ואיתא בגמ' (שם וברכות ל"ו ע"ב) אמר רבא: כס פלפלי ביומא דכפורי – פטור וכו' ופי' רש"י (ברכות ל"ו ע"ב ד"ה "כס"), כל דבר שאדם אוכל שלא מדרכו מקרי כסיסה ע"כ. וכתב הרמב"ם (שביתת עשור פ"ב ה"ה) אכל אוכלים שאינן ראויין למאכל אדם (ביום כיפור) כגון עשבים המרים וכו' הרי זה פטור מן הכרת אבל מכין אותו מכת מרדות (ר"ל יש בזה איסור דרבנן) ע"כ. ומובא להלכה בשו"ע סי' תרי"ב.

הנה בטור (סי' תרי"ב) מביא דעת הראב"ה שהאכל דבר שאינו ראוי לאכול אינו אסור אפי' מדרבנן, ובב"י שם תמה למה לא הביא הטור דעת הרמב"ם שסובר שיש עכ"פ איסור דרבנן. ותירץ דאפ"ל שלא כתב הרבא"ה שפטור לגמרי אלא בדבר שהוא פחות מכשיעור, עוד תירץ שלא התיר הראב"ה אלא בדבר שאינו ראוי לאכילה כלל, ואולי שגם הרמב"ם מודה לזה, עכ"ד. ומבואר מדברי המ"ב (שם ס"ק ט"ו) והשעה"צ (שם אות י"ז) דעל אכילת דבר שאינו ראוי לאכילה אכן יש בו שיעור אכילה ביוה"כ עובר איסור דרבנן, אבל על אכילת חצי שיעור מדבר שאינו ראוי לאכילה אין בזה אפי' אסור דרבנן מעיקר הדין רק יש לזהר לכתחילה. היוצא לנו שחולה אפי' אין בו סכנה מותר לבלוע כדור תרופה מר, שהוא פחות מכשיעור וגם אינו ראוי לאכילה. וגם אין בו איסור רפואה ביו"ט שהרי לא גזרו לחולה שאב"ס (ראה הע' הקודמת).

ולהלכה למעשה – כן פסק הגר"מ פיינשטיין זצ"ל באג"מ ח"ג סי' צ"א להתיר ליקח "הפילין" (pills) בלא מים לצורך חולה שאב"ס ביוה"כ. וכן פסק הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (שולחן שלמה ערכי רפואה ח"ב עמ' קצ"ב) התיר לחולה שאב"ס לבלוע תרופות ביוה"כ ללא מים. ויותר מזה בשבט הלוי חלק י' סי' פ"ט צידד להתיר לאשה לקחת כדורים ביוה"כ לסדר וסתה אף שאינה חולה אלא לוקחה לשם מצוה, ומחלק בין דבר שאינו ראוי לאכילה, אבל אך הוא אוכל, שאסור לכתחילה, ובין כדורים שהם כעץ בעלמא שאף לכתחילה מותר. וכן שמענו מהגר"א דינר שליט"א שכך שמע מבעל שבט הלוי זצ"ל הלכה למעשה להתיר לקחת כדורים מרים ביוה"כ לחולה מכיון שהם כן בעלמא. וכן פסק הגר"נ קרליץ זצ"ל (חוט שני חלק יוה"כ פ"ו אות ג').

¹⁷⁹ כן כתב הגרש"ז אויערבאך זצ"ל מובא בנשמת אברהם ח"א סי' תרי"ב ס"ק י'. עוד כתב שם הנשמת אברהם ז"ל: וכן שמעתי מהגר"ש אלישיב זצ"ל שמספיק אם יפגום את המים כך שתורגש מעט מרירות, עכ"ל, וראה הע' הבאה. וכן פסק הגר"נ קרליץ זצ"ל שם (חוט שני חלק יוה"כ פ"ו אות ג'). ודע דאף שכתב באג"מ הנ"ל (ח"ג סי' צ"א) שיקח הפיל בלי מים מ"מ בקובץ לתורה והוראה (ח"ט עמ' 13 לעינן חולה ביוה"כ) כתב בשם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בזה"ל: וטוב בלא מים ואם א"א בלא מים וקשה לו לדלג יום מלקחם, יבלע בכף של מים שהוא פחות מכשיעור, עכ"ל.

¹⁸⁰ נשמת אברהם שם בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל שאפשר להמיס מעט מהכדור עצמו (אם הוא מר) בתוך המים ואת יתר הכדור יבלע בעזרת מים אלו, עכ"ל.

¹⁸¹ לקיים ב' הטעמים הכתוב בב"י סי' תרי"ב ד"ה שיהיה פחות מכשיעור וגם אינו ראוי לאכילה, וכ"כ בחוט שני חלק יוה"כ פ"ו אות ג' ד"ה וה"ה.

* I.e., enough to spoil the taste – not so much as to cause nausea.¹⁸²

**Regarding swallowing a pill on Yom Kippur to regulate the menstrual cycle see footnote.

183

3. Inserting Suppository or Applying Patch on Yom Kippur

Although medication that is absorbed into the body is not considered eating on Yom Kippur, nevertheless, one may not apply a medicated suppository or patch unless his illness is incapacitating. *

For example, on any fast day besides Yom Kippur, one who is experiencing caffeine withdrawal symptoms is permitted to take caffeine suppositories, no matter how minor the symptoms are.¹⁸⁴ On Yom Kippur, a suppository may be inserted only in specific cases where caffeine is required to treat an incapacitating condition such as a severe migraine headache, or one who is experiencing weakness and discomfort in his whole body.¹⁸⁵

¹⁸² נשמת אברהם שם בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל ז"ל: שיכול לתת מעט סבון לתוך המים וכו' אך לא עד כדי כך שיגרום לבחילות (nausea), עכ"ל.

¹⁸³ בשבט הלוי ח"י סי' פ"ט נשאל אם אשה הצריכה לקחת כדור בכל יום כדי לסדר את וסתה, האם מותר לקחת הכדור ביום הכיפורים, והשיב שאפשר לצרף דעת הראב"ה מובא בב"י סוף סי' תרי"ב דהא דחצי שיעור אסור לכתחלה הוא דוקא בדבר הראוי לאכילה, אבל בדבר שאינו ראוי לאכילה גם לכתחלה מותר. ואף שאנו נקטינן שלא כראב"ה, אפשר לצרף דעת ישועת יעקב שם שמצרף דעת הראב"ה ועוד אפשר לצרף דעת הט"ז שם ס"ק ו' דדבר שאינו ראוי לאכילה כלל כעץ בעלמא מותר לבלוע לכתחילה, וסיים שם שבט הלוי בזה"ל: אם הוא גדר מצוה, וגם קרוב שאין בו שום שייכות לטעם, ונלקח לא לסבת אכילה, אם מתירים כזה אין להזניח, עכ"ל.

¹⁸⁴ ראה הע' 65 לעיל.

¹⁸⁵ דעת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בקובץ לתורה והוראה הנ"ל (ח"ט עמ' 13) ז"ל: גם טיפול סעפאזיטארי (suppository) שהוא פתילה הנותנת בפי הטבעת אף דאינם דרך אכילה, כגון מי שהוא אדוק ורגיל בקעפיין (caffeine) אין להתיר אא"כ הוא במצב נופל למשכב, דאית בה משום רפואה, עכ"ל.